

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta právnická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Odpovědnost jednotlivce za účast na
společném plánu ve světle mauthausenského
procesu**

Bc. Kristýna Suchá, MBA

Plzeň, 2024

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Kristýna SUCHÁ**
Osobní číslo: **R19M0375P**
Studijní program: **M0421A220004 Právo a právní věda**
Téma práce: **Odpovědnost jednotlivce za účast na společném plánu ve světle mauthausenského procesu**
Zadávací katedra: **Katedra mezinárodního práva**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Účast na společném plánu
3. Mauthausenský proces a problematika odpovědnosti za účast na společném plánu
4. Jiné soudní procesy zabývající se odpovědností za účast na společném plánu
5. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

Jardim, Tomaz. Mauthausenský proces: americká vojenská justice v Německu. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 279 s. Historie. ISBN 978-80-200-2336-0
Bertrand Perz: Prozesse zum KZ Mauthausen. In: Ludwig Eiber, Robert Sigl (Hrsg.): Dachauer Prozesse – NS-Verbrechen vor amerikanischen Militärgerichten in Dachau 1945–1948. Wallstein, Göttingen 2007, ISBN 978-3-8353-0167-2
Florian Freund: Der Dachauer Mauthausenprozess. In: Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes. Jahrbuch 2001. Wien 2001, S. 35–66.
Robert Sigel: Im Interesse der Gerechtigkeit. Die Dachauer Kriegsverbrecherprozesse 1945–48. Campus, Frankfurt am Main 1992, ISBN 3-593-34641-9
Schabas William A. The International Criminal Court : A Commentary on the Rome Statute. Second ed. Oxford UK: Oxford University Press; 2016.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Jaroslav Větrovský, PhD.**
Katedra mezinárodního práva

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2023**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2024**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. Oto Kunz, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 5. září 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem pouze prameny a literaturu uvedené v seznamu bibliografických záznamů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze diplomové práce jsou shodné.

V Plzni dne 29. 3. 2024

.....

Bc. Kristýna Suchá, MBA

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce Mgr. Jaroslavu Větrovskému, PhD. za všestrannou pomoc, množství cenných a inspirativních rad, podnětů, doporučení, připomínek a zároveň za velkou trpělivost s obdivuhodnou ochotou při konzultacích poskytnutých ke zpracování této práce.

Obsah

Úvod.....	7
1 Společný plán.....	12
1.1 Společný plán ve světle mauthausenského procesu.....	17
1.1.1 Případ Spojené státy americké vs. Martin Gottfried Weiss a další.....	17
1.1.2 Převzetí závěrů procesu v Dachau mauthausenským procesem.....	21
1.2 Aprobování pojmu společný plán během norimberského procesu.....	24
1.2.1 Komparace aprobování společného plánu mauthausenským a norimberským procesem.....	28
1.2.2 Aprobování doktríny společného plánu Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii.....	33
2 Odpovědnost jednotlivce.....	36
2.1 Prvky trestní odpovědnosti jednotlivce.....	38
2.1.1 Actus reus.....	38
2.1.2 Mens rea.....	47
3 Závěry soudu.....	57
Závěr.....	60
Cizojazyčné resumé.....	62
Použité zdroje.....	64
Primární zdroje.....	64
Sekundární zdroje.....	64

ÚVOD

Po druhé světové válce probíhaly, nejen na území Německa, soudy, které trestaly zločiny, jež byly spáchány v průběhu této války. Bezpochyby nejznámějším z těchto procesů, a zároveň jedním z nejvýznamnějších soudních procesů v dějinách, se stal norimberský proces. Ten měl za cíl postavit před spravedlnost odpovědné vůdce nacistického režimu a jejich spolupracovníky a dal vzniknout tzv. Norimberským zásadám. Tyto zásady, vycházející z tohoto procesu vedeného Mezinárodním vojenským tribunálem, jsou dodnes užívány a mimo jiné zahrnovaly i ustanovení týkající se individuální odpovědnosti jednotlivce za zločiny jím spáchané v rámci mezinárodního trestního práva.

Během tohoto procesu, který v úhrnu trval jedenáct měsíců, však nebylo možné odsoudit všechny nacistické zločince, kteří se na fungování režimu podíleli. Proto docházelo i k soudním procesům, které se nezaměřovaly na vůdce nacistického režimu, ale na ty, kteří umožnili ideje vůdčích představitelů převést v realitu. Jedním z takových soudních procesů, na který se uplatnila americká vojenská justice, byl mauthausenský proces.

Koncentrační tábor Mauthausen, podle kterého se později proces, kterým se tato diplomová práce zabývá, nazval, se nacházel poblíž Lince v Rakousku. Byl jedním z největších a nejbrutálnějších zařízení v systému nacistických koncentračních táborů. Ačkoliv tento koncentrační tábor nese svůj název podle vesnice Mauthausen, kde byl vystavěn hlavní komplex, byl koncentrační tábor dále rozšiřován až do chvíle, kdy zahrnoval na čtrnáct dalších přidružených táborů.¹ V táboře docházelo k extrémnímu utrpení, mučení, pokusech na lidech a masovým vraždám vězňů, kteří sem byli deportováni ze všech koutů okupované Evropy. Vězni byli mimo jiné nuceni pracovat v nelidských podmínkách, kdy těžili kámen v nedalekém kamenném lomu.

Toto propojení těžké otrocké práce a hromadného vyvražďování mělo za následek jeden z nejvyšších počtů úmrtí z nacistických koncentračních táborů.

¹ Přidružené tábory koncentračního tábora Mauthausen: Ebensee, Groß-Raming Gunskirchen, Gusen, Hinterbrühl, Lambach, Linec (Linz), Loiblpass, Melk, Schwechat, Svätý Jiří (Sankt Georgen am Fillmannsbach), Sankt Lambrecht, Sankt Valentin, Štýr (Steyr), Vídeň (Wien), Wiener Neudorf.

Tato čísla podporovala i skutečnost, že v prostorách tohoto tábora se nacházela i poslední fungující plynová komora druhé světové války.

Díky výše zmíněnému se tak koncentrační tábor v Mauthausenu stal největší a nejvražednější nacistickou institucí tohoto charakteru na území Rakouska.

Po konci druhé světové války se konal proces známý jako mauthausenský proces, během kterého byl souzen personál tohoto tábora. Tento proces lze rozdělit na dva hlavní mauthausenské procesy a další vedlejší procesy.

První mauthausenský proces, známý jako proces ve věci *Spojené státy americké vs. Hans Altfuldisch a další*, který se konal na jaře roku 1946 v Dachau, se řadí mezi největší a nejdůležitější procesy, které v Dachau proběhly a dodnes je procesem, který přinesl nejvíce rozsudků smrti v americké historii. Na lavici obžalovaných zde stanuli členi správy tábora, dále pak August Eigruber jakožto bývalý gauleiter² Horního Rakouska, Viktor Zoller, bývalý velitel strážního praporu SS-Totenkopfverbände³, lékaři, kteří v táborech pracovali, i pracovníci tábora zodpovědní za provoz již zmíněné plynové komory.

Tento proces trval pouhých třicet šest dní, což je v ostrém kontrastu s jedenáct měsíců trvajícím norimberským procesem. Důvody rychlosti tohoto procesu byly zejména naléhavá potřeba rychlého výkonu spravedlnosti, ale rovněž i svědecké výpovědi přeživších, které poskytly nezvratné důkazy o zverstvech páchaných v koncentračním táboře Mauthausen a jeho pobočných táborech.

Druhý mauthausenský proces ve věci *Spojené státy americké vs. Franz Kofler a další*, probíhající v období od 6. srpna 1947 do 21. srpna 1947

² Nacistický titul používaný během Třetí říše, který označoval regionálního vůdce. Ten byl odpovědný za správu oblastí označovaných jako „gau“ či „gauen“. Tyto oblasti byly administrativně organizovány podle politického členění strany NSDAP (Národně socialistická dělnická strana Německa) a byly přiděleny gauleiterům, kteří měli moc a kontrolu nad politickými, ekonomickými a sociálními aspekty života v tomto regionu a byli tak klíčovými postavami v nacistickém režimu a odpovídali za prosazování politiky strany, potlačování odporu proti režimu, organizaci propagandy a koordinaci státních institucí v gauchech, které spravovali.

³ Jednotka Schutzstaffel (SS) v nacistickém Německu, jejímž hlavním účelem bylo zajišťovat ostrahu a správu koncentračních táborů. Vedle toho byla tato jednotka zodpovědná za provádění trestů, dozor nad vězni a vykonáváním rozkazů týkajících se deportací, mučení a vraždění politických vězňů, Židů, Romů a dalších skupin považovaných za nepřátele nacistického režimu.

se týkal celkem jedenácti obžalovaných, bývalých členů správy tábora, kdy došlo k odsouzení osmi z nich.

Vedle těchto dvou hlavních soudů proběhlo ještě více než padesát vedlejších procesů, kterými se však tato diplomová práce již zabývat nebude, jelikož soud zde neřešil problematiku odpovědnosti jednotlivce za účast na společném plánu. V těchto případech se jednalo převážně o takové příslušníky SS, kteří měli na starosti transport vězňů. Byli tak obviněni z porušení zákonů a zvyklostí války na základě toho, že díky povzbuzování k provedení ať už vražd, zabití, či nelidského zacházení s vězni při jejich přepravě z a do koncentračního tábora Mauthausen, přispěli k zabití těchto vězňů, kteří byli ve vazbě německé říše. Při přepravě docházelo k pokusům přepravovaných vězňů o útěk, díky čemuž byli obžalovanými v těchto případech zastřeleni, což soudy shledaly jako jeden z možných postupů, jak zabránit útěku vězňů. Zároveň soudy stanovily, že tito obžalovaní díky svým funkcím a službě hlavně mimo tábor, neměli dostatečnou znalost o „*zvěrstvech masového charakteru, ke kterým v koncentračním táboře a jeho okolí docházelo, ani o jeho pověsti likvidačního tábora a tamních vyhlazovacích praktikách.*“⁴ (překlad autorky) Proto nebyli soudem obviněni za účast na společném plánu ve smyslu naplnění účelu vyhlazení v koncentračním táboře Mauthausen a jeho přidružených táborech, ale pouze z porušení zákonů a zvyklostí války.⁵

Lze však zkonstatovat, že cílem mauthausenského procesu bylo postavit před soud a přimět k odpovědnosti ty, kteří se podíleli na systematickém páčání válečných zločinů. V tomto procesu tak byly obviněny desítky zaměstnanců tábora, vězeňských úředníků, civilních zaměstnanců a dalších ze zvěrstev zde spáchaných.

Dle obžaloby byli obžalovaní odpovědni za své činy v kontextu společného plánu. Žalobci zasadili činy spáchané v koncentračním táboře do širšího kontextu válečných excesů a vycházeli z desetiletí starých definic

⁴ Přezkum a doporučení ve věci Spojené státy americké vs. Arnold Damaschke ze dne 19. srpna 1947, sp. zn. 000-Mauthausen-4, s. 4.

„... that he had no knowledge of mass atrocities at Camp Mauthausen, nor of its reputation as a liquidation camp, and of extermination practices there ...“

⁵ JEWISH VIRTUAL LIBRARY. *The Dachau Trials: Mauthausen-Gusen Cases (March 1946 - August 1947)*. JEWISH VIRTUAL LIBRARY: A PROJECT OF AICE. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/mauthausen-gusen-war-crimes-trials>

válečných zločinů vymezených Ženevskou úmluvou z roku 1929 a Haagskými úmluvami z let 1899 a 1907.⁶ Tento přístup zdůraznil závažnost trestných činů spáchaných v táboře.

Ačkoliv mauthausenský proces odsoudil desítky pachatelů, kteří by s vysokou pravděpodobností bez jeho konání unikli spravedlnosti, je třeba poznamenat, že k tomu došlo za cenu rychlého procesu konaného na samotné hraně práva na spravedlivý proces. Při porovnání výše uvedeného norimberského procesu lze dojít k závěru, že norimberský proces se snažil získat tu nejpřesnější a nejspolehlivější odpověď na to, vy čem spočívalo nacistické zlo, ale i obžalovaným ukázat, že spojenecké mocnosti jsou schopny dosáhnout spravedlnosti a vzít v úvahu i argumentaci hovořící ve prospěch obžalovaných a zajistit jim tak bez jakýchkoliv pozdějších pochybností jejich právo na spravedlivý proces. V kontrastu s tímto procesem mauthausenský proces si kladl za cíl vynést rozsudky a potrestat viníky tím nejrychlejším možným způsobem v mezích zákona. Žalobci na rozdíl od norimberského procesu, nemohli být kreativní a přenést originální obvinění. Museli se pohybovat v mezích výše stanovených úmluv na zločiny řešené v mauthausenském procesu pohlížet jako na jejich extrémní formu. Pomoc s řešením nastalé situace tak hledali v precedencích z dob americké občanské války a pro urychlení soudního využívali možnosti rozvolněných regulí, která jim nabízela americká armádní pravidla. Mohli se tak spokojit i s důkazy „z druhé ruky“, které lze pokládat za důkazy nepřímé, a zároveň již od samotného počátku procesu bylo ve věci obžalovaných počítáno se skutečností, že se každý jeden z nich díky svému zaměstnání podílel na společném procesu, jelikož se podílel na provozu koncentračního tábora Mauthausen a jeho přidružených táborů. Na základě těchto skutečností bývá dodnes kritizován.⁷

Tato diplomová práce se bude snažit objasnit, jak byli zaměstnanci koncentračního tábora Mauthausen a jeho přidružených táborů dovedeni

⁶ V současnosti jsou vysoce relevantní Ženevské úmluvy z roku 1949. Jedná se o čtyři mezinárodní úmluvy a dodatkové protokoly zaměřené na ochranu lidí během ozbrojených konfliktů. Zahrnují pravidla pro zacházení se zraněnými vojáky, válečnými zajatci a civilisty. Zároveň stanovují normy pro chování stran zapojených do ozbrojeného konfliktu s cílem minimalizovat utrpení a chránit lidskou důstojnost. Tyto úmluvy tvoří základ mezinárodního humanitárního práva a jsou klíčové pro podporu dodržování lidských práv během války.

⁷ JARDIM, Tomaz. *Mauthausenský proces: americká vojenská justice v Německu*. Historie (Academia). Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2336-0. s. 12-13.

k odpovědnosti za zločiny, které v tomto táboře byly spáchány, ačkoliv nebylo pravidlem, že se na nich aktivně podíleli. V první kapitole se tato diplomová práce bude detailněji zabývat vymezením pojmu společný plán, který bude dále komparovat s tím, jak se s tímto pojmem vypořádal norimberský proces a jak byl pojem aprobován Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii.

Následně bude vymezen pojem odpovědnosti jednotlivce, kdy bude kladena pozornost na *actus reus* a *mens rea* ve vztahu k mauthausenskému procesu. V poslední kapitole se práce zaměří na závěry, které soud v mauthausenském procesu učinil.

1 SPOLEČNÝ PLÁN

Společný plán, ačkoliv je v kontextu mezinárodního trestního práva dodnes používán a neustále rozvíjen, neobsahuje svou výslovnou legální definici. Nicméně jeho vymezení lze odvodit z judikatury mezinárodních trestních soudů a tribunálů, ale třeba i z čl. 25 odst. 3 Římského statutu, který se zabývá individuální trestní odpovědností a ve vztahu ke společnému plánu stanovuje, že *„V souladu s tímto Statutem je osoba trestně odpovědná a může jí být uložen trest za zločin spadající do jurisdikce Soudu, pokud tato osoba: ... d) jinak přispěla ke spáchání zločinu nebo jeho pokusu skupinou osob jednajících se společným záměrem. Přispění musí být úmyslné a musí: (i) směřovat k podpoře trestné činnosti nebo zločinného záměru skupiny, pokud tato činnost či záměr zahrnuje spáchání zločinu spadající do jurisdikce Soudu; nebo (ii) být provedeno s vědomím, že skupina má v úmyslu spáchat takový zločin.“* Toto ustanovení tak předpokládá existenci koordinovaného nebo jiného společného plánu sloužícího k provedení takových útoků.

V oboru mezinárodního trestního práva se tak společným plánem rozumí koordinovaná dohoda uzavřená mezi několika fyzickými osobami o spáchání trestného činu nebo série trestných činů. Tato dohoda zahrnuje sdílený záměr vykonávat nezákonné činnosti prostřednictvím systematických a koordinovaných akcí, které jsou zaměřené na dosažení konkrétního kriminálního cíle, kdy každý z účastníků aktivně přispívá k naplnění společného plánu.

Je však třeba poznamenat, že účast na společném plánu sama o sobě není zločinem. Jedná se o formu odpovědnosti, která začala být výrazněji řešena po druhé světové válce, zejména v kontextu Norimberské charty, která v ustanovení čl. 6 písm. a) stanovuje pravomoc Soudního dvora na *„zločiny proti míru; to jest osnování, příprava, podněcování nebo podniknutí útočné války nebo války porušující mezinárodní smlouvy, dohody nebo záruky, anebo účast na společném plánu nebo spiknutí ku provedení čehokoliv z toho, výše uvedeno,“* kdy na toto ustanovení navazuje i závěrečná část tohoto článku stanovující, že *„vůdcové, organizátoři, podněcovatelé a spoluvinníci zúčastnivší se při osnování nebo provádění společného plánu nebo spiknutí ku provedení některého ze zmíněných zločinů jsou odpovědni za všechny činy všech osob při provádění takového*

plánu.“ Na základě těchto ustanovení lze říci, že pro stanovení odpovědnosti za účast na společném plánu je zapotřebí, aby byl spáchán zločin vymezený mezinárodním trestním právem. Bez jeho existence nelze shledat jednotlivce vinným, jelikož samotná existence společného plánu sama o sobě zločinem není.⁸

Ale procesy se zločinci druhé světové války nejsou jedinými procesy, kdy se museli soudci vypořádat s pojmem společný plán a ze kterých lze čerpat bližší vymezení a definování společného plánu. Obdobným pojmem jako společný plán je i společný zločinecký podnik (*joint criminal enterprise*), kdy tuto doktrínu využíval Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*). Tento tribunál byl zřízen Radou bezpečnosti OSN v roce 1993 v reakci na zločiny spáchané během konfliktů, které vypukly na Balkáně koncem dvacátého století a byly spojeny zejména s rozpadem Jugoslávie. V tomto případě tribunál sehrál významnou roli při postavení pachatelů závažných mezinárodních zločinů před soud, jelikož obžaloval a soudil řadu jednotlivců, a to včetně vysoce postavených politických a vojenských vůdců, za jejich roli při páchání válečných zločinů, zločinů proti lidskosti a genocidy. Právě ke stíhání a potrestání takových zločinů napomohla doktrína společného zločineckého podniku, jež stanovila trestní odpovědnost jednotlivcům, přestože konkrétní zločiny sami přímo nespáchali.⁹

Tento tribunál však není pro studium společného plánu důležitý pouze z toho důvodu, že vedle procesů probíhajících po druhé světové válce využíval doktrínu svým charakterem podobné společnému plánu ke stanovení odpovědnosti obžalovaných, ale i z toho důvodu, že soudci ve svých rozsudcích blíže tuto doktrínu specifikovali. Znaky, které vymezují existenci společného zločineckého podniku, stanovil odvolací senát ve věci *žalobce vs. Duško Tadić*. Odvolací senát zde dospěl k závěru, že společný zločinecký podnik existuje, pokud jsou splněny následující podmínky, jakožto objektivní stránka společného zločineckého podniku, a to: „ ...

⁸ STEPHENS, Pamela J. *Collective Criminality and Individual Responsibility: The Constraints of Interpretation*. Fordham International Law Journal, 2014, svazek 37, číslo 2, článek 4. [cit. 27-03-2024] [online] s. 510-511. Dostupné z: <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2331&context=ilj>. (dále jen „STEPHENS, Pamela J. *Collective Criminality and Individual Responsibility: The Constraints of Interpretation*.“)

⁹ IRMCT. *About the ICTY*. United Nations. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. [cit. 27-03-2024] [online] Dostupné z: <https://www.icty.org/en/about>.

- i. *Pluralita osob: Nemusí dojít k organizaci těchto osob ve vojenské, politické nebo správní struktuře, ...*
- ii. *Existence společného plánu nebo záměru, který se rovná nebo zahrnuje spáchání trestného činu stanoveného ve Statutu: Není nezbytné, aby tento plán, záměr nebo účel byl předem domluven nebo formulován. Společný plán nebo záměr se může uskutečnit mimoděk a může být vyvozen ze skutečnosti, že více osob jedná ve shodě za účelem uskutečnění společného trestného činu.*
- iii. *Účast obviněného na společném plánu spočívající ve spáchání některého z trestných činů uvedených ve Statutu: Tato účast nemusí zahrnovat spáchání konkrétního trestného činu podle některého z těchto ustanovení (např. vražda, vyhlazování, mučení, znásilnění atd.), ale může mít podobu pomoci nebo přispění k uskutečnění společného plánu nebo záměru. “ (překlad autorky)¹⁰*

Díky vymezení těchto znaků dospěl odvolací senát k závěru, že lze shledat i různé, od sebe navzájem odlišné, kategorie společného zločineckého podniku, které rovněž ve věci *žalobce vs. Dušo Tadić* vymezil a stanovil tak tři formy společného zločineckého podniku, které vystihují jeho *mens rea*, a to základní, systematický a rozšířený.¹¹

Doktrínu společného zločineckého podniku v **základní formě** odvolací senát spatřil ve věci *žalobce vs. Stakić*, kdy se obžalovaný, jakožto

¹⁰ Rozsudek odvolacího senátu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci žalobce vs. Duško Tadić ze dne 15. července 1999 sp. zn. IT-94-1-A, odst. 227.

„i) *A plurality of persons. They need not be organised in a military, political or administrative structure ...*

ii) *The existence of a common plan or purpose which amounts to or involves the commission of a crime provided for in the Statute. There is no necessity for this plan, design or purpose to have been previously arranged or formulated. The common plan or purpose may materialise extemporaneously and be inferred from the fact that a plurality of persons acts in unison to put into effect a joint criminal enterprise.*

iii) *Participation of the accused in the common design involving the perpetration of one of the crimes provided for in the Statute. This participation need not involve commission of a specific crime under one of those provisions (for example, murder, extermination, torture, rape, etc.), but may take the form of assistance in, or contribution to, the execution of the common plan or purpose. “*

¹¹ VAN SLIEDREGT, Elies. *Joint Criminal Enterprise as a Pathway to Convicting Individuals for Genocide*. Oxford University Press, 2006. Journal of International Criminal Justice, 2007, svazek 5. doi:10.1093/jicj/mql042. [cit. 27-03-2024] [online] s. 185-186 Dostupné z: <https://core.ac.uk/download/pdf/15475974.pdf>.

bosenskosrbský politický vůdce, měl účastnit plánování a provádění zločinů spáchaných v Prijedoru. Společný zločinecký podnik se zde měl skládat z diskriminační kampaně cílící na etnickou očistu v oblasti Prijedor a následnou deportaci a pronásledování vybraných skupin obyvatel této oblasti (bosenských Muslimů a Chorvatů) za účelem nastolení srbské kontroly. V rámci této problematiky bylo ve vztahu ke společnému zločineckému podniku stanoveno, že obžalovaný musí mít úmysl spáchat zločin, kdy tento záměr sdílejí všichni jedinci zapojení do tohoto plánu, a tudíž se jej účastní vědomě a dobrovolně za účelem dosažení konkrétního výsledku. Dále je zapotřebí, aby všichni jedinci jednali společně za účelem dosažení takového cíle, pracovali ve vzájemné shodě a zároveň není nutné, aby se obžalovaný sám fyzicky dopustil daného zločinu. Je zde dostačující, aby se dobrovolně podílel na jednom aspektu společného plánu a snažil se tak dosáhnout zamýšleného výsledku.¹²

Společný zločinecký podnik v **systematické formě** lze shledat ve věci *žalobce vs. Mirolad Krnojelac*, kdy obžalovaný byl dozorcem zajateckého tábora v Bosně a Hercegovině a byl odpovědný za špatné zacházení, mučení a nelidské podmínky v tomto táboře. Byl obžalován z toho, že takovým činům jakožto nadřízený pracovník nezabránil a ani nepotrestal zločiny spáchané jeho podřízenými, kdy obžaloba byla spojena právě s doktrínou společného plánu. Systematickou formu v této věci lze shledat ve formě koncentračního tábora, v tomto případě nazývaném jako zajatecký tábor. V této kategorii jsou obžalováni ti jedinci, kteří znali systém špatného zacházení v takových institucích a měli v úmyslu tento systém svými činy podporovat. Na rozdíl od společného zločineckého podniku v základní formě, kde je vyžadována dohoda, ať už formální nebo neformální, mezi účastníky, se systematická forma společného zločineckého podniku užije v případě, kdy jsou zločiny spáchány členy vojenské nebo správní jednotky. Obžaloba zde nemusí prokazovat výše zmíněnou dohodu mezi účastníky, ale namísto toho musí prokázat, že obvinění jednotlivci aktivně přispívali svou činností k funkčnosti systému, popřípadě jej podporovali tím, že se k němu připojili. Jelikož obžalovaný byl v této věci dozorcem, ba dokonce ve vedoucí funkci, a jednalo se takový tábor, který svou samotnou povahou

¹² Rozsudek odvolacího senátu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci žalobce vs. Milomir Stakić ze dne 22. března 2006, sp. zn. IT-97-24-A, odst. 74-78.

odpovídal táboru koncentračnímu, jednalo se o doktrínu společného zločineckého podniku v systematické formě.¹³

Třetí formou je **rozšířený** společný zločinecký podnik, který zahrnuje i trestné činy, které jdou nad rámec původního společného plánu. Tuto formu společného zločineckého podniku zahrnoval případ *žalobce vs. Radislav Krstić*, kdy došlo k obžalování Radislava Krstiće z genocidy, zločinů proti lidskosti a porušení zákonů a válečných zvyklostí ve vztahu k masakru v Srebrenici. Jako vyšší důstojník byl Krstić obviněn z toho, že nese velitelskou odpovědnost nad silami zapojenými do masakru, jelikož zde došlo k vyvraždění několika tisíc bosenských muslimů. Vzhledem k masovému charakteru této události byla věc posuzována jako rozšířená forma společného zločineckého podniku, jelikož došlo k odchýlení se od původního cíle. V této formě společného zločineckého podniku vzniká odpovědnost za účast na společném plánu už jen za předpokladu, že bylo možné zločiny, ke kterým došlo předvídat, ačkoliv součástí společného plánu předtím nebyly a obžalovaný takové riziko, jaké tento předpoklad obsahoval, dobrovolně podstoupil. Bylo shledáno, že důsledky chování Srbů k muslimům byly předvídatelné. Už samotné roztrídění civilistů na ženy, děti a muže evokovalo, co může následovat. Je však zapotřebí konstatovat, že genocida v Srebrenici nebyla dohodnutým cílem v rámci společného plánu. Za cíl bylo považováno převzetí města a jeho okolí, nikoliv vyhlazení obyvatelstva. Vzhledem k výše zmíněné předvídatelnosti následných postupů, se však o společný zločinecký podnik jednalo, a to v rozšířené formě.¹⁴

Z uvedeného tak vyplývá, že doktrína společného plánu je klíčová pro stanovení odpovědnosti jednotlivce, ale sama o sobě trestný čin nepředstavuje. Jedná se pouze o vymezení formy odpovědnosti, čímž se dle závěrů Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii odlišuje od spolčení. Pro stanovení odpovědnosti u mauthausenského procesu je tak důležité mít na paměti, že v případě, že by nedošlo ze strany obžalovaných ke spáchání zločinů, není relevantní je obvinít z účasti na společném plánu, jelikož ten sám o sobě není zločinem, ale formou trestní odpovědnosti.

¹³ Rozsudek odvolacího senátu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci žalobce vs. Miroslav Krnojelec ze dne 17. září 2003, sp. zn. IT-97-25-A, odst. 84-87.

¹⁴ Rozsudek odvolacího senátu Mezinárodního trestního soudu pro bývalou Jugoslávii ve věci žalobce vs. Radislav Krstić ze dne 19. dubna 2004 sp. zn. IT-98-33-A, odst. 80-83.

1.1 Společný plán ve světle mauthausenského procesu

1.1.1 Případ Spojené státy americké vs. Martin Gottfried Weiss a další

Pro pochopení nahlížení soudců na problematiku společného plánu u mauthausenského procesu je zapotřebí nejprve pochopit, jak na tuto doktrínu nahlíželi soudci, kteří rozhodovali ve věci *Spojené státy americké vs. Martin Gottfried Weiss a další*. Tento proces mauthausenskému procesu předcházela a z jeho závěrů soudci, kteří se problematikou společného plánu u mauthausenského procesu zabývali, značně vycházeli.

Přestože již před konáním procesu v Dachau ve věci *Spojené státy americké vs. Martin Gottfried Weiss a další* proběhly některé procesy, které se týkaly zločinů spáchaných nacisty v té době již osvobozených koncentračních táborech, byl tento proces zásadní v tom, že jako první vypracoval koncept strategie, jak by soudy měly přistupovat k činům spáchaným v koncentračním táboře v mezích koncepce společného plánu. Z předchozí judikatury procesů ve věcech koncentračních táborů přitom nevycházel. Z jeho závěrů však vycházel nejen mauthausenský proces, kterým se tato diplomová práce zabývá, ale i procesy týkající se koncentračních táborů Buchenwald, Flossenbürg a Nordhausen.¹⁵

V koncentračním táboře Dachau založeném roku 1933 přišlo o život více než třicet dva tisíc jeho vězňů, mezi kterými byli Romové, svědci Jehovovi, odpůrci režimu a další, a to na následky nacistického teroru, který zde panoval. Ten byl umocněn hladověním, vysokou mírou nemocnosti, fyzicky náročnou prací na stavbách silnic, těžbě šterku a výrobě zbraní, ale i pokusech na lidech. Zároveň je důležité zmínit, že tento koncentrační tábor byl prvním oficiálním koncentračním táborem a jedním z prvních Američany osvobozených koncentračních táborů. I z tohoto důvodu bylo Dachau vybráno jako místo, kde budou probíhat procesy s personálem, který v těchto koncentračních táborech pracoval.¹⁶

¹⁵ JARDIM, Tomaz. *Mauthausenský proces: americká vojenská justice v Německu*. Historie (Academia). Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2336-0. s. 52-53.

¹⁶ Tamtéž.

Ve věci *Spojené státy americké vs. Martin Gottfried Weiss a další*, jakožto klíčovém případě vymezujícím společný plán ve světle koncentračních táborů, sloužila doktrína společného plánu jako právní rámec pro stanovení viny za zločiny spáchané v koncentračním táboře Dachau a jeho přidružených táborech. Podstata této doktríny spočívá v jejím uznání, že v případě, kdy jednotlivci spáchají trestný čin za účelem naplnění nějakého vyššího cíle, společného plánu, mohou nést odpovědnost za kolektivní akce všech zúčastněných.¹⁷

Obžaloba v tomto případě musela prokázat:

- a) *že existoval a byl v platnosti takový společný záměr nebo úmysl spáchat uvedený trestný čin nebo trestné činy,*
- b) *že obviněný o tomto společném plánu věděl a*
- c) *že se každý z obviněných dopustil jednání, kterým podporoval a napomáhal naplnění společnému plánu, nebo se na něm podílel.“*
(překlad autorky)¹⁸

Již od počátku procesu předložené důkazy podporovaly existenci společného plánu v koncentračním táboře Dachau. Obžaloba zastávala názor, že svědectví a záznamy zachycovaly, že příkazy upravující jednání všech koncentračních táborů na území spadajícím do moci nacistického Německa pocházely z Berlína. Na základě toho dle obžaloby lze tvrdit, že se jednalo o centralizovaný a systematický přístup k páchání zvěrstev. Obvinění, z nichž mnozí sloužili v Dachau léta, byli nedílnou součástí provozu tohoto tábora, a proto si byli vědomi pokračujícího naplňování společného plánu.¹⁹

Soud v této věci značně uvažoval v kontextu právních zásad upravujících kolektivní odpovědnost a zavinění za trestné činy spáchané v rámci určitého specifického cíle. Ústředním bodem jednání soudu však bylo stanovení a následné

¹⁷ Přezkum řízení před obecným vojenským soudem ve věci *Spojené státy americké vs. Martin Gottfried Weiss a další* ze dne 13. prosince 1945, s. 141-144. (dále jen „USA vs. Weiss“)

¹⁸ USA vs. Weiss, s.141.

„a) That there was present and in force such a common design or purpose to commit the crime or crimes listed,

b) That the accused had knowledge of this common design; and

c) That each accused committed acts to encourage, and, abet or participate in the common design of subjection.“

¹⁹ USA vs. Weiss, s.141-144.

prokázání existence tří výše uvedených základních prvků nezbytných pro stanovení odpovědnosti za účast na společném plánu.²⁰

Nejprve soud jednoznačně určil existenci systematického společného plánu zaměřeného na páchání zvěrstev v koncentračním táboře Dachau, což bylo založeno na důkazech předložených soudu během nalézacího řízení. Tyto důkazy se týkaly organizační struktury tábora, směrnic vydávaných vyššími orgány a provádění politik, které vedly k rozsáhlému zneužívání, špatnému zacházení a vyhlazování vězňů. Zároveň pro nezpochybnitelné stanovení existence takového plánu byla důležitá svědectví, a to jak bývalých vězňů, tak i bývalých zaměstnanců tábora, na která soud ve svém rozsudku odkazoval. Tato svědectví zdůrazňovala provádění berlínských politik v realitu, kdy tyto politiky diktovaly žalostné podmínky pro vězně vězněné v táboře, jejich popravy, lékařské experimenty na místních vězňích, nucené práce a další formy krutosti, na kterých se obžalovaní na vězňích dopustili. Záznamy a dokumenty, jež byly soudu předloženy, navíc prokazovaly hierarchickou strukturu tábora a řetězec velení, jehož prostřednictvím byly rozkazy šířeny a vykonávány.²¹

Jak již bylo zmíněno výše, nezpochybnitelnou roli v prokázání existence společného plánu měly příkazy zasílané koncentračním táborům z vyšších velení, zejména z Berlína. Tyto příkazy řídily provoz koncentračních táborů, jejich další postup a aktivity směřující zejména k vyhlazování, což naznačovalo centralizovaný a koordinovaný přístup k páchání zvěrstev. Díky tomu bylo dovozeno, že cílem byla zejména dehumanizace a nakonec i úplné odstranění určitých skupin lidstva, jež byla nacistickou ideologií považována za nežádoucí, kdy touto skupinou nebyli pouze Židé, ale i političtí disidenti, váleční zajatci a další, kteří byli považováni za nepřátele státu.²²

Zadruhé se soud musel vypořádat se skutečností, zda každý z obviněných mohl znát společný plán a podílel se na něm. Zatímco někteří obvinění zastávali vysoké autoritativní funkce, jiní sloužili v nižších funkcích a prostřednictvím různých činností přispívali k provozu tábora. Hierarchická struktura tábora usnadňovala provádění direktiv vyšších orgánů zajišťujících systematické páchání

²⁰ USA vs. Weiss, s.141-144.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž.

zločinů. Zatímco vysocí úředníci mohli být zodpovědní za vydávání rozkazů a dohlížení na výkon jednotlivých operací, nižší pracovníci hráli svou roli především při provádění těchto pokynů a značně přispívali k celkovému fungování tábora. Soud v této věci uznal, že bez ohledu na jejich specifické funkce byli všichni jednotlivci spojení s Dachau nedílnou součástí mašinérie útlaku. Soud zde zdůraznil zásadu kolektivní odpovědnosti, která činí všechny jednotlivce spojené s Dachau odpovědnými za jejich roli při prosazování společného plánu, a to bez ohledu na jejich hodnost nebo konkrétní odpovědnost.²³

Poté, co soud tyto své závěry aplikoval na daný případ, dospěl k závěru, že obvinění, jako členové personálu koncentračního tábora Dachau, se podíleli na prosazování cílů společného plánu. Jejich znalost tohoto plánu spojená s jejich aktivní účastí na jeho realizaci prostřednictvím různých rolí v hierarchii tábora tak byla dle názoru soudu nezpochybnitelná. Soud zde nebral ohled na to, zda obžalovaní žalovaný čin přímo vykonali, či k jeho vykonání vydali rozkaz. Svědectví a záznamy, které byly soudu poskytnuty v nalézacím řízení, z úhlu pohledu soudu, jednoznačně prokazovaly obeznámení obviněných se zločiny, které byly v koncentračním táboře spáchány na příkaz Berlína. Tím, že obvinění v koncentračním táboře dobrovolně působili a příkazy vykonávali, prokázali a dle názoru soudu i projeví svůj konsensus a obeznámení s danými činy a jejich případnými následky. Soud zde pracoval s názorem, že už jen samotné zaměstnání v koncentračním táboře je projevem znalosti kriminálního zařízení, jeho procesu a účelu, kdy tímto dochází k naplnění předpokladu věděl, které zakládá odpovědnost obžalovaných za účast na společném plánu. Tím došlo k naplnění výše zmíněných podmínek. Soud tedy považoval všechny osoby spojené s táborem za spoluviníky při realizaci společného plánu, a tudíž odpovědné za zločiny zde spáchané.²⁴

Lze dovodit, že tím, že soud označil všechny obviněné za odpovědné za jejich podíl na společném plánu, vyslal jasný signál, že spoluúčast na zločinech nebude tolerována ani omluvena. Tento přístup tak potvrdil odhodlání soudu

²³ USA vs. Weiss, s.141-144.

²⁴ Tamtéž.

prosazovat spravedlnost pro oběti zvěrstev spáchaných v koncentračním táboře a zajistit odpovědnost za ohavné činy zde spáchané.

1.1.2 Převzetí závěrů procesu v Dachau mauthausenským procesem

Mauthausenský proces se problematikou relevantnosti společného plánu zabýval pouze ve svém prvním procesu, a to ve věci *Spojené státy americké vs. Hans Altfuldisch a další*. Ve druhém procesu, tedy ve věci *Spojené státy americké vs. Franz Kofler a další* a dalších následných procesech spojených s koncentračním táborem Mauthausen a jeho přidružených táborech soud sice obvinění založená na účasti obžalovaných na společném plánu řešil, nicméně v samotném rozsudku je odkázáno na rozsudek ve věci *Spojené státy americké vs. Hans Altfuldisch a další*, jakožto nadřazené „matečné“ rozhodnutí, a to tak, že „soud byl povinen vzít na vědomí rozhodnutí vydané v matečné věci, včetně závěrů soudu v něm uvedených, že hromadná zločinná operace sledovala společný plán, vystavila osoby zabíjení, mučení atd., a byl oprávněn vyvodit závěr, že osoby, které se prokazatelně účastnily, věděly o její zločinné povaze.“²⁵ (překlad autorky) Matečné rozhodnutí tak poskytlo rámec pro následné procesy, které po matečném procesu nastaly v rychlém sledu, a vytvořilo směrodatné pokyny pro podobné případy do budoucna. Jeho prostřednictvím se v následných procesech soud již nemusel zabývat novými důkazy a svědectvími, ale využíval nálezů soudu předchozího, kdy řešil pouze zločiny spáchané obžalovaným.²⁶

Soud zde došel k závěru, že jelikož obžalovaní ve věci *Spojené státy americké vs. Franz Kofler a další* vykonávali takové pozice, jako obžalovaní v dříve rozhodnuté věci *Spojené státy americké vs. Hans Altfuldisch a další*, není pro rozhodnutí o vině a trestu nutné, aby se soud zabýval definicí společného plánu a vymezením zvěrstev, ke kterým v koncentračním táboře Mauthausen a jeho přidružených táborech docházelo. Soud tedy v těchto otázkách pouze odkázal na předchozí rozsudek, jehož závěry převzal a následně se zabýval

²⁵ Přezkum a doporučení ve věci *Spojené státy americké vs. Franz Kofler a další* ze dne 18. dubna 1948, sp. zn. 000-50-5-23, str. 32-33. (dále jen „USA vs. Kofler“)

„The Court was required to take cognizance of the decision rendered in the Parent Case, including the findings of the Court therein that the mass atrocity operation was pursuant of a common design, subjected persons to killing, tortures, etc., and was warranted in inferring that those shown to have participated knew of the criminal nature thereof...“

²⁶ JARDIM, Tomaz. *Mauthausenský proces: americká vojenská justice v Německu*. Historie (Academia). Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2336-0. s. 57-58.

výhradně obžalovanými a jejich činy. Vyhodnocením relevantnosti společného plánu v dané věci, se tedy již nezabýval a účast obžalovaných na společném plánu nebyla nikým rozporovaná.²⁷

Ve věci *Spojené státy americké vs. Hans Altfuldisch a další*, se tak soud musel vypořádat s odpovědností jednotlivých obviněných. Došlo zde ke zvážení hlediska souvislosti trestných činů, které obžalovaní spáchali, s konceptem společného plánu, jak v obžalobě stanovil žalobce. Ten zastával názor, že všichni obžalovaní se svými činy podíleli ve formě spoluúčasti na spáchání společného plánu, a to už jen z té podstaty, že takové zařízení, jakým byl koncentrační tábor Mauthausen a jeho přidružené koncentrační tábory, je zločineckým zařízením už ze své kvintesence.²⁸

Během mauthausenského procesu tak byli obvinění obžalováni z konkrétních zločinů spáchaných v souvislosti se zmíněným společným plánem, který měl spočívat ve vyhlazení určitých skupin obyvatel, na kterém byl nacistický režim postaven. Tyto skupiny spojovaly společné znaky jako náboženství, etnikum, politické přesvědčení apod.²⁹

Soud v otázce posouzení využití konceptu společného plánu odkazoval zejména na případ *Spojené státy americké vs. Martin Gottfried Weiss a další*, tedy případ týkající se koncentračního tábora Dachau, jehož závěry vehementně citoval a značně se o ně opíral.³⁰

Zmíněný případ dle soudu zdůraznil zásadu, že jednotlivci mohou být trestně odpovědni za svou účast na společném plánu díky páchaní trestných činů, a to bez ohledu na jejich konkrétní roli nebo úroveň autority. Díky tomu došlo ke stanovení závažnosti a mezinárodního významu spáchaných trestných činů a v návaznosti na to i k výkonu spravedlnosti nad obviněnými, kteří tak byli trestně odpovědni bez ohledu na své předchozí postavení.³¹

²⁷ USA vs. Kofler, str. 1-2.

²⁸ Posudek a doporučení zástupce soudce pro válečné zločiny ve věci *Spojené státy americké vs. Hans Altfuldisch a další* ze dne 30. dubna 1947, sp. zn. 000.50.5, str. 14-15. (dále jen „USA vs. Altfuldisch“)

²⁹ USA vs. Altfuldisch.

³⁰ USA vs. Altfuldisch, str. 14-15.

³¹ Tamtéž.

Proti tomuto však brojila obhajoba, jež se předmětné obvinění snažila vyvrátit na základě několika následujících argumentů.

Ústředním bodem zde bylo tvrzení, že koncept společného plánu sám o sobě nepředstavuje trestný čin ve světle mezinárodního trestního práva. Obhajoba zde výslovně stanovila, že „*všichni obvinění se sice svými činy dopustili různých protiprávních jednání v mezích ‚společného plánu‘, nicméně ‚společný plán‘ není a nikdy nebyl trestným činem.*“ (překlad autorky)³²

Z uvedeného lze vyvodit, že obhajoba zastávala názor, že přestože se všichni obvinění do jednoho mohli účastnit trestné činnosti v rámci jakéhosi blíže nespécifikovaného společného plánu, samotná existence předmětného společného plánu není z úhlu pohledu trestní odpovědnosti relevantní. V rámci tohoto argumentu byla zdůrazněna absence konkrétního ustanovení či precedentu, kde by byl žalovaný společný plán ustanoven jako samostatný trestný čin. Lze zkonstatovat, že předmětný argument, na kterém byla obhajoba v této věci vystavena, se opíral o zásadu *nullum crimen sine lege* stanovující, že trestní odpovědnost musí být založena na jasných a explicitních právních normách, nikoliv na vyvozených důsledcích nebo výkladech.³³

Vedle tohoto argumentu se obhajoba opírala i o tvrzení, že obvinění proti obžalovaným byla sestavena v kontextu porušení zákonů a válečných zvyklostí nežli účasti na společném plánu. Soud v této otázce vzal opět v potaz precedens ve věci *Spojené státy americké vs. Martin Gottfried Weiss a další*. Na základě tohoto případu obhajoba v mauthausenském procesu zdůraznila, že pouhá existence společného plánu nutně neznamená, že se všichni obžalovaní svých činů dopustili v rámci jeho naplnění, a tudíž jim nelze za spáchání zločinů v rámci cílů společného plánu přičítat trestní odpovědnost. Zároveň byla v této otázce obhajobou zdůrazněna nutnost prokázání aktivní účasti, popřípadě spoluúčasti, obžalovaných na protiprávním jednání v rámci předmětného společného plánu. Došlo tak ke zdůraznění rozdílu mezi pasivní znalostí o existenci společného plánu a aktivním zapojením do jeho realizace.³⁴

³² USA vs. Altfuldisch, str. 14.

„*all the accused performed various acts in pursuance of a ‚common design‘ but ‚common design‘ is not a crime and has never been a crime.*“

³³ USA vs. Altfuldisch, str. 14.

³⁴ USA vs. Altfuldisch, str. 14-15.

Soud tak v této otázce názor obhajoby vnímal jako lichý. Uznal, že společný plán není a nikdy nebyl trestným činem, ale rovněž stanovil, že se jedná o formu odpovědnosti, která je v příčinné souvislosti se zločiny vymezenými mezinárodním trestním právem. V případě, že by obvinění nespáchali žalované zločiny, nedošlo by k jejich obvinění na základě spolčeného plánu a tedy soud stanovil, že *„trestné činy, které jsou předmětem obžaloby, jsou porušením válečných zákonů a zvyklostí a způsob, jakým byly vykonány, lze vnímat jako účast na společném plánu ve smyslu provedení konkrétního nezákonného a protiprávního činu v mezích pomoci při provozu koncentračního tábora Mauthausen.“* (překlad autorky)³⁵

Lze tedy vyvodit, že soud se z důvodu neexistence konkrétního zákonného ustanovení nebo právního rámce, který by se problematikou společného plánu zabýval, potýkal zejména s otázkou stanovení odpovědnosti jednotlivce za trestné činy jím spáchané v rámci společného plánu. Tradiční představy o trestní odpovědnosti se zaměřovaly spíše na činy a úmysly jednotlivých pachatelů, tudíž bylo obtížné stanovit odpovědnost více jedincům, kteří jednali ve shodě za účelem dosažení společného cíle. Pojem trestní odpovědnosti založený pouze na individuálním jednání a úmyslu však nedokázal postihnout rozsáhlou povahu trestných činů spáchaných v koncentračním táboře Mauthausen a odpovědnost pachatelů. V důsledku toho soud došel k závěru, že doktrína společného plánu je vhodným právním mechanismem pro řešení těchto případů, jelikož poskytuje právní rámec pro posuzování takových či obdobných případů. Díky tomu soud zkonstatoval, že v případě mauthausenského procesu je stanovování trestní odpovědnosti ve světle společného plánu relevantní.³⁶

1.2 Aprobování pojmu společný plán během norimberského procesu

Norimberský proces a mauthausenský proces představují dvě odlišná soudní řízení vedená po druhé světové válce, z nichž každé má svůj vlastní soubor okolností, právních rámců, ale i cílů. Zatímco oba procesy byly součástí širší snahy pohnat jednotlivce k odpovědnosti za válečné zločiny a zločiny proti

³⁵ USA vs. Altfuldisch, str. 14.

„Thus the crime charged is the violation of the laws and usages of war and the manner in which it was accomplished was by participation in a common design to perform certain illegal and unlawful acts as an incident of aiding in the Mauthausen Concentration Camp operation.“

³⁶ USA vs. Altfuldisch, s. 14-15.

lidskosti spáchané během války, lišily se nejen v několika klíčových aspektech, ale i v povaze stíhaných zločinců.

V souvislosti s norimberským procesem čelil soud nespočtu právních otázek týkajících se konceptu společného plánu nebo spiknutí mezi obžalovanými, které byly ústředním bodem obžaloby, jelikož se snažily prokázat vinu vrchních představitelů nacistického režimu za spáchání válečných zločinů, zločinů proti lidskosti a zločinů proti míru během druhé světové války.

Stanovení existence takového společného plánu nebo spiknutí bylo prvořadé z toho důvodu, aby byla prokázána individuální trestní odpovědnost obžalovaných za zločiny, které byly během druhé světové války spáchány. Obžaloba se na podporu své argumentace ohledně existence společného plánu opírala o různé důkazy jako oficiální příkazy, směrnice, politické dokumenty vydané nacistickým vedením, záznamy komunikace obžalovaných, svědecké výpovědi apod., které poskytly pohled na systematické provádění agresivní válečné politiky, rasové perzekuce a další trestné činnosti prováděné tímto režimem. Prozkoumáním a zhodnocením těchto důkazů se soud snažil rekonstruovat role obžalovaných při plánování a provádění trestných činů v rámci společného plánu.³⁷

K vyřešení otázky, zda existoval nějaký společný plán, na základě kterého by bylo možné rozhodnout o vině a trestu obžalovaných, se soud musel vypořádat i s otázkou údajných časových a prostorových rozměrů takového plánu. To znamenalo prozkoumat vývoj plánu v průběhu času, určit jeho počátek a vyvodit, jak se projevoval v různých geografických lokalitách a obdobích nacistického režimu.

Z chronologického hlediska tak soud musel nejprve zjistit, kdy byl společný plán vytvořen. Soud k tomu přistoupil tak, že shrnul a popsal klíčové historické události počínaje Versailleskou smlouvou uzavřenou po první světové válce, přes Mnichovskou dohodu až po události spjaté s koncem nacistického režimu. Po provedení tohoto zhodnocení označil za počátek společného plánu rok

³⁷ Rozsudek Mezinárodního vojenského soudního dvora ve věci hlavních německých válečných zločinců ze dne 1. října 1946, s. 422-424. (dále jen „Norimberský rozsudek“)

1919 spojený se vznikem politické strany NSDAP a za konec ukončení druhé světové války v roce 1945.³⁸

Klíčovou roli v tomto vymezení hrál i tzv. Führerprinzip, na který odkazovala obžaloba. Na základě tohoto principu se totiž snažila prokázat existenci společného plánu nebo spiknutí.³⁹

Führerprinzip byl ústředním principem nacistické ideologie, která zdůrazňovala absolutní poslušnost vůči vůli Adolfa Hitlera jako nejvyššího vůdce nacistického režimu. Dle obžaloby tento princip usnadnil realizaci Hitlerovy ideologie tím, že zajistil nezpochybnitelnou loajalitu a soulad jeho následovníků v rámci nacistické hierarchie. Obžaloba zastávala názor, že obžalovaní, jakožto vysocí představitelé nacistického režimu, si byli plně vědomi svých činů a cílů, které jimi naplňují. Führerprinzip zde tak sloužil jako mechanismus, jehož prostřednictvím Hitler sděloval svá nařízení a očekávání svým následovníkům, čímž vytvářel soudržné a koordinované úsilí na naplnění jeho avizovaných cílů. Hitler však nebyl jediný, kdo nařízení vydával. Na jejich vzniku se podíleli i někteří z obžalovaných jakožto další z vůdčích představitelů nacistického režimu.⁴⁰

Obhajoba se snažila zpochybnit roli Führerprinzipu na společný plán a jeho vliv na individuální odpovědnost jednotlivce. Argumentovala tím, že poslušnost autoritě, a to i za totalitního režimu, jako bylo nacistické Německo, zbavuje obžalované osobní odpovědnosti za jejich činy. Dle obhajoby obžalovaní jednali spíše z povinnosti vůči státu, a tudíž by neměli za žalované trestné činy nést odpovědnost, jelikož je osobně sami nespáchali.⁴¹

Na základě výše uvedeného se tak soud při určení společného plánu a jeho relevantnosti ve vztahu k projednávané věci musel vypořádat s oběma protichůdnými argumenty a určit právní význam Führerprinzipu v rámci společného plánu. Přestože soud uznal vliv Hitlerovy autority, pokusy obhajoby zmírnit individuální odpovědnost obžalovaných založenou pouze na poslušnosti rozkazům odmítl. Namísto toho soud potvrdil zásadu odpovědnosti jednotlivce

³⁸ Norimberský rozsudek, s. 422-424.

³⁹ Norimberský rozsudek, s. 414.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

zakotvenou v Norimberské chartě, konkrétně v ustanovení čl. 6 stanovujícím, že „soudní dvůr, zřízený dohodou zmíněnou v článku 1 Statutu pro souzení a potrestání hlavních válečných zločinců evropské Osy, bude oprávněn souditi a potrestati osoby, které spáchaly, jednajíce v zájmu zemi evropské Osy, ať jako jednotlivci nebo jako členové organizací, některý z následujících zločinů ... vůdcové, organizátoři, podněcovatelé a spoluvinníci zúčastnivší se při osnování nebo provádění společného plánu nebo spiknutí ku provedení některého ze zmíněných zločinů jsou odpovědni za všechny činy všech osob při provádění takového plánu.“ Díky tomuto ustanovení tak jednotlivci nesli odpovědnost za své činy bez ohledu na jejich tehdejší oficiální postavení a bez ohledu na skutečnost, že sami nebyli přímými pachateli a sami o sobě nich protiprávního neudělali. Nesou tedy odpovědnosti i za činy svých podřízených, kdy se soud bude zabývat sloužkou *mens rea* u každého jednoho z nich a bude na obhajobě, aby vyvrátila, že nadřízený o činech svých podřízených nevěděl. Soud tak dospěl k závěru, že ačkoli Führerprinzip mohl do určité míry ovlivnit chování obžalovaných, nepopíral jejich individuální vinu za zločiny spáchané pod jejich vedením.⁴²

Soud považoval činy a politické kroky nacistického režimu, jakými byly např. uchvácení moci, použití teroru, potlačování nesouhlasu a pronásledování menšin, za důkaz promyšlených kroků podniknutých k prosazení společného plánu. Soud z předložených důkazů vyvodil, že tyto akce byly doprovázeny tajným přezbrojením, odstoupením od mezinárodních dohod a zahájením agresivních akcí proti sousedním zemím, kdy tyto činnosti odrážely soustředěné úsilí připravit se na válku a zahájit ji.⁴³

Soud ve svém rozsudku shledal existenci několika samostatných společných plánů, z nichž každý přispíval k širšímu cíli vést válku. Zároveň zdůraznil, že důkazy jednoznačně prokazují účast obžalovaných na společném plánu ve formě přípravy a vedení války, a to bez ohledu na to, zda lze přesvědčivě prokázat jediné spiknutí, které by všechna dílčí spiknutí zahrnovalo.⁴⁴

Z uvedeného tak lze vyvodit, že soud ve svém rozsudku potvrdil zásadu trestní odpovědnosti jednotlivce v mezinárodním právu, jež byla zakotvena

⁴² Norimberský rozsudek, s. 422-424.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž.

v Norimberské chartě. Soud zároveň uvedl, že účast na společném plánu za účelem spáchání války činí obžalované vinnými za všechny činy provedené při realizaci takového plánu, a to bez ohledu na jejich konkrétní role nebo odpovědnosti v daných funkcích.

1.2.1 Komparace aprobování společného plánu mauthausenským a norimberským procesem

Jak již bylo nastíněno, ačkoliv se jak mauthausenský, tak i norimberský proces zabývali konceptem společného plánu, který následně aplikovali, a časově tyto procesy dělilo pouze několik měsíců, došlo v jejich interpretaci této doktríny k rozdílům.

Je nutné poznamenat, že norimberský proces, na rozdíl od krátkého mauthausenského, trval celkem jedenáct měsíců. Rozsudky nad obžalovanými tak byly vyneseny až 1. října 1946. Jelikož rozsudek v prvním mauthausenském procesu byl vynesena již 13. května 1946, předcházel tak rozhodnutí u norimberského procesu, který jeho závěry měl možnost vzít v potaz, ačkoliv tak neučinil. V rámci norimberského procesu se soudci nezabývali rozhodnutími, která již byla vydána a v problematice společného plánu neodkazovali na žádnou předchozí judikaturu.

Ačkoliv mauthausenský proces prošel revizí provedenou Kanceláří zástupce soudce – skupinou pro válečné zločiny, došlo vydáním posudku a doporučení soudce pro válečné zločiny, ze kterého tato diplomová práce vychází, pouze ke zmírnění trestu u vybraných obžalovaných, nikoliv k terminologickému posunu či odlišným definicím trestných činů spáchaných obžalovanými v koncentračním táboře Mauthausen a jeho přidružených táborech.⁴⁵

Poněkud zarážející se však může jevit skutečnost, že na rozdíl od norimberského procesu, ten mauthausenský vůbec nevzal v potaz existenci tzv. Norimberské charty, dokumentu, který nastínil jurisdikci, postupy a zásady řízení

⁴⁵ Ve věcech USA vs. Weiss, USA vs. Altfuldisch a USA vs. Kofler je Kancelář zástupce soudce - skupina pro válečné zločiny, odvolací instancí válečného soudu prvního stupně. Na základě odvolání byly vydány Posudky a doporučení, které celý případ znovu prozkoumaly a v některých případech i zmírnily tresty udělené v prvostupňovém řízení. Tyto posudky a doporučení, ze kterých tato práce vychází, jsou tak konečným rozhodnutím v dané věci.

ve věcech nacistických zločinců a jejich odpovědnosti. Norimberská charta, jejíž oficiální název je Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Evropské Osy, sloužila jako právní základ pro norimberský proces a poskytovala komplexní rámec pro stíhání osob odpovědných za nejzávažnější porušení mezinárodního práva a je užívána a citována dodnes.

Odpověď na tuto otázku lze nalézt v ustanovení čl. 1 Norimberské charty, který stanoví, že „*po dohovoru s Kontrolní radou pro Německo bude zřízen Mezinárodní vojenský soudní dvůr pro trestní řízení s válečnými zločinci, jejichž trestné činy nelze zvláště zeměpisně umístit, bez ohledu na to, jsou-li obviňováni jednotlivě anebo jako členové organizací či skupin anebo v obou vlastnostech.*“ Norimberský proces probíhal před Mezinárodním vojenským soudním dvorem.⁴⁶ Zločiny spáchané v koncentračním táboře Mauthausen však řešil americký vojenský tribunál v Dachau, jmenovitě Všeobecný vojenský vládní soud (*General Military Government Court*)⁴⁷, nikoliv Mezinárodní vojenský soudní dvůr, který byl Norimberskou chartou založen a vázán.⁴⁸

Jurisdikce vojenských soudů, jakým byl v případě mauthausenského procesu výše zmíněný Všeobecný vojenský vládní soud, zřízených okupačními mocnostmi, v případech zahrnujících zločiny proti mezinárodnímu právu a zvyklostem války, je definována kombinací okupačního práva, mezinárodního humanitárního práva, zvykových praktik, smluv a precedentů. Tyto soudy jsou tak oprávněny stíhat jak příslušníky nepřátelských ozbrojených sil, tak i civilní státní příslušníky nepřátelských zemí za trestné činy spáchané během ozbrojeného konfliktu, a to v souladu se zavedenými právními postupy a zásadami mezinárodního práva. Jedním z klíčových aspektů vymezujících pravomoc vojenských soudů v takových případech je koncept okupačního práva, který upravuje práva a povinnosti okupační mocnosti na území, které okupuje. Ve vymezení své jurisdikce soud v případě mauthausenského procesu odkazoval

⁴⁶ Mezinárodní vojenský soudní dvůr byl vytvořen za účelem stíhání hlavních válečných zločinců mocností evropské osy po druhé světové válce. Skládal se ze soudců a žalobců spojeneckých mocností a byl zodpovědný za souzení jednotlivců obviněných ze zločinů proti míru, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti tak, jak jsou definovány v Norimberské chartě.

⁴⁷ Jedná se o typ vojenského soudu zřízeného spojeneckými mocnostmi po druhé světové válce. V oblastech, které osvobodila americká armáda, existovalo několik vojenských vládních soudů, a to včetně soudů všeobecných či zprostředkovatelských. Tyto soudy hrály klíčovou roli při udržování práva a pořádku v osvobozených oblastech, řešily zde právní otázky spojené s výkonem spravedlnosti, a to v rámci amerických vojenských právních předpisů a mezinárodního práva.

⁴⁸ USA vs. Altfuldisch.

zejména na závěry ve věci *Yamashita v. Spojené státy americké*, který v otázce jurisdikce vycházel z ustanovení čl. 63 Ženevské úmluvy z roku 1929, která stanovila, že „*rozsudek nad válečným zajatcem může být vynesena pouze stejnými soudy a stejným postupem jako v případě osob náležejících k ozbrojeným silám zadržující mocnosti.*“ Po aplikaci tohoto precedentu a příslušných ustanovení Ženevské úmluvy, stanovil Všeobecný vojenský vládní soud svou pravomoc ve věci koncentračního tábora Mauthausen a jeho přidružených táborů tak, že „... *má pravomoc rozhodovat o osobách všech obviněných a že není této pravomoci zbaven, protože mnozí z obviněných mohli mít status válečných zajatců.*“⁴⁹ (překlad autorky).⁵⁰

Proto v případě mauthausenského procesu nebylo na Norimberskou chartu odkazováno a s otázkou společného plánu, jeho relevantnosti a své pravomoci v této věci se soudci museli vypořádat pomocí mezinárodního obyčejového práva, Ženevské úmluvy a předchozího rozhodnutí z Dachau.⁵¹

Rozhodnutí v Dachau, jehož závěry soud zabývající se zločiny spáchanými v koncentračním táboře Mauthausen převzal, na předchozí rozhodnutí týkající se koncentračních táborů neodkazovalo, ačkoliv v té době již některá existovala. S pojmem společný plán se soudci vypořádali na základě právních principů mezinárodního obyčejového práva a právních precedentů Spojených států amerických. Z bibliografie vycházeli zejména z knihy Wharton's Criminal Law, která objasňovala koncept napomáhání při spáchání trestného činu. Co se týče judikatury, odkazovali v dané problematice na případy, jimiž se v minulosti zabývaly americké soudy na svém území, zejména případy z období války severu proti jihu, které stanovily, že jednotlivci mohou nést odpovědnost jako hlavní pachatelé, pokud svou nezákonnou činnost vykonávají za účelem pomoci spáchání trestného činu, přestože se v době jeho spáchání přímo nepodílejí na jeho provádění. Z výše uvedeného tak lze shrnout, že soud se ve věci *Spojené státy americké vs. Martin Gottfried Weiss* s doktrínou společného plánu vypořádal jako

⁴⁹ USA vs. Altfuldisch, s.14.

„... *the Court had jurisdiction over the persons of all of the accused and that the Court was not ousted from such jurisdiction because many of the accused may have held the status of prisoners of war.*“

⁵⁰ USA vs. Altfuldisch, s. 12-14.

⁵¹ USA vs. Altfuldisch.

jeden z prvních soudů ve věci koncentračních táborů a jeho závěr byl převzat jakožto závěr matečního soudního řízení.⁵²

Zároveň se Norimberská charta dle ustanovení čl. 1 vztahovala na „*trestné činy, které nelze zvlášt' zeměpisně umístiti*“. Během norimberského procesu byli stíháni prominentní vůdci nacistického Německa za jejich roli při plánování, iniciování a vedení útočných válek, jakož i za páchání zločinů a válečných zločinů. Tyto činy měly důsledek na celé okupované území a byly za základě nich páchány trestné činy v určitých lokalitách. Oproti tomu mauthausenský proces se zabýval trestnými činy spáchanými v konkrétním místě, koncentračním táboře Mauthausen a jeho přidružených táborech. Jelikož se na rozdíl od norimberského procesu zabýval zločiny, které bylo možné zeměpisně umístit, nebylo možné použít ustanovení Norimberské charty, jelikož se jednalo o činy mimo její působnost.

Pokud by však došlo k porovnání závěrů mauthausenského procesu a norimberského procesu, lze zde spatřovat odchylku, a to v terminologii. Tu lze však nalézt zejména v anglickém originále předmětných závěrů soudu. V případě mauthausenského procesu je pojem „společný plán“ nazýván jako „common design“. Tento název by se doslovně dal přeložit jako společný záměr. Pokud bude však pozornost obrácena na pozdější, norimberský proces, zde soud již společný plán nenazval jako „common design“, nýbrž jako „common plan“, který lze doslovně přeložit jako „společný plán.“ Lze se tak pouze dohadovat, co tyto odlišnosti způsobuje. Zda se jedná o odlišné právní nuance, specifické zaměření každého procesu, či jiné důvody, které soud vedou tomuto odlišnému názvosloví. Ve výsledku však veškeré známé názvy související se společným plánem vedou ke stejnému cíli, a to ke stanovení trestní odpovědnosti jednotlivců za činy spáchané v rámci společného plánu jakožto koordinovaného plánu zaměřeného na páchání zločinů v rámci mezinárodního trestního práva. Lze tedy oba použité pojmy považovat za zaměnitelné.⁵³

Přestože oba procesy sehrály důležitou roli při potrestání válečných zločinců, nelze nevytknout, že k takovému potrestání došlo za využití extrémně rychlých procesů umocněných doktrínou společného plánu, která do té doby

⁵² USA vs. Weiss, s.141-144.

⁵³ Norimberský rozsudek.

nebyla užívána. Pohnutky, které k tomuto postupu vedly, jsou jednoznačné. Vystává však otázka, zda byl naplněn požadavek spravedlivého procesu ve vztahu k užití zmíněné doktríny. Jak mauthausenský, tak i norimberský proces byly vedeny se záměrem zajistit obžalovaným právo na spravedlivý proces, a to i přes bezprecedentní povahu jejich činů. Po zvážení všech okolností však soudy správně dospěly k závěru, že tato doktrína zde vždy díky mezinárodním obyčejům existovala, tudíž nebyla pro obžalované nová a navíc se jednalo pouze o formu trestní odpovědnosti, nikoliv nový trestný čin. Je však nutné podotknout, že tím, že norimberský proces, stejně jako předchozí procesy, s doktrínou pracoval, nikterak ve svém rozsudku předchozí procesy, které již s nacistickými zločinci byly vedeny, nezmínil. V rámci vypořádání se s touto doktrínou a její relevantností v daném případě, mohl využít rozsudků, které po konci druhé světové války u problematiky nacistických zločinů existovaly, a to včetně závěru mauthausenského procesu. Zda tyto rozsudky soud záměrně vynechal z důvodu odlišných soudů, které danou věc řešily, či případných odvolacích řízení, která v té době běžela, lze pouze polemizovat. Záhadou však zůstává, proč v obou procesech, které dělilo jen několik měsíců, je užito odlišné právní terminologie u společného plánu. V případě mauthausenského procesu je užito pojmu „common design“ a v případě norimberského procesu „common plan,“ ačkoliv oba procesy mají na mysli totéž a nedělí je časová propast takového rozsahu, že by k terminologickému posunu došlo vývojem jazyka. Takovéto odlišnosti tak mohou vyvolat otázky týkající důvodů, které k těmto odlišnostem vedly. Z uvedeného však lze zkonstatovat, že se v rámci obou procesů se soudy s doktrínou společného plánu náležitě vypořádaly a podmínka práva na spravedlivý proces byla naplněna. Soudy se v obou případech snažily vyhnout aplikaci práva *ex post*. Obhajoba zde na retroaktivní účinek, zejména ve spojení s užitím doktríny společného plánu odkazovala, avšak v obou případech soudy dostatečně prokázaly, že tato doktrína je v mezinárodním právu již existujícím prvkem a jakožto mezinárodní právní obyčej ji lze na dané případy aplikovat. Je však nutné poznamenat, že ve vztahu k otázkám, které vstaly u relevantnosti této doktríny bylo záhodno se více vypořádat se samotným názvoslovím a stanovit

důvody odlišné terminologie společného plánu užití u norimberského a mauthausenského procesu.⁵⁴

1.2.2 Aprobování doktríny společného plánu Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii

Koncept společného plánu tak, jak byl chápán mauthausenským procesem, a doktrína společného zločineckého podniku, která byla nastíněna v úvodu této kapitoly a aplikována v procesech ve věcech zločinů spáchaných na území bývalé Jugoslávie, představují právní rámce zaměřené na stanovení trestní odpovědnosti za závažné zločiny. Ačkoliv oba pojmy cílí na dosažení spravedlnosti a stanovení odpovědnosti za účast na společném plánu, lze mezi nimi shledat rozdíly, např. z hlediska historického kontextu či širě jejich aplikace.

Po začátku druhé světové války se mauthausenský proces a podobné procesy, soustředily na to, aby jednotlivci odpovídali za zločiny spáchané během druhé světové války, zejména v kontextu systematické vyhlazovací politiky nacistického Německa a systému koncentračních táborů. Koncept společného plánu se v těchto procesech soustředil na stanovení existence sdíleného plánu mezi jednotlivci zapojenými do provozu takových koncentračních táborů, jakým byl koncentrační tábor v Mauthausenu.⁵⁵

Oproti tomu doktrína společného zločineckého podniku se objevila před Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii, který se zabýval zločiny a konflikty, ke kterým došlo během rozpadu Jugoslávie. Doktrína společného zločineckého podniku poskytla právní rámec pro stíhání jednotlivců za jejich roli při plánování, podněcování nebo napomáhání ke spáchání válečných zločinů, genocidy a zločinů proti lidskosti, ke kterým došlo během těchto konfliktů. Na rozdíl od užšího zaměření společného plánu byl koncept společného zločineckého podniku širší co do jeho rozsahu a aplikace a zahrnoval různé formy

⁵⁴ HUTCHINSON, Robert. *The Nuremberg Military Tribunals and „American Justice“* The National WWII Museum, 2021 [cit. 27-03-2023] publikováno 18.září 2021 [online] Dostupné z: <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/american-justice-at-nuremberg-military-tribunals>.

⁵⁵ STEPHENS, Pamela J. *Collective Criminality and Individual Responsibility: The Constraints of Interpretation*. s. 510-512.

kriminality, včetně společného plánování, koordinace a provádění trestných činů více jednotlivci se společným cílem.⁵⁶

Navzdory těmto rozdílům však společný plán i společný zločinecký podnik sdílejí několik společných rysů. Obě doktríny se totiž snaží o stanovení odpovědnosti jednotlivce, kdy uznávají, že jednotlivci mohou nést individuální odpovědnost za zločiny, jež byly spáchané ve skupině za cílem dosažení kýženého stavu. Zároveň obě doktríny vyžadují účast na zločinech, které byly v rámci naplnění předmětného cíle spáchány, ať už přímo nebo nepřímo. Spáchání zločinů vymezených mezinárodním trestním právem je zde podmínkou, jelikož v případě obou doktrín se nejedná o trestný čin, ale míru individuální trestní odpovědnosti na činech, které byly v rámci naplnění kýženého cíle spáchány.

Zároveň, jak již bylo vymezeno na začátku této kapitoly, je doktrína společného zločineckého podniku přesnější. Soud se zejména ve věci *žalobce vs. Duško Tadić* zabýval tímto pojmem do takových podrobností, že stanovil jeho bližší specifikace, které tento pojem jednoznačně vymezily. Stanovil tři znaky, na základě kterých lze hovořit o existenci společného zločineckého podniku, kterými jsou pluralita osob, existence společného plánu a účast obviněného na tomto společném zločineckém podniku. Vedle těchto znaků vymezil i tři kategorie společného zločineckého podniku, tedy společný zločinecký podnik v základní, systematické a rozšířené formě. Na základě tohoto vymezení, ale i následné aplikace nejen na případ *žalobce vs. Duško Tadić*, ale i další případy týkající se zločinů spáchaných na území bývalé Jugoslávie, došlo k takové specifikaci pojmu společný zločinecký podnik, že o jeho významu již není pochyb.⁵⁷

O relevantnosti doktríny společného zločineckého podniku se dodnes vedou debaty. Objevují se argumentace hovořící o nesprávném použití doktríny vycházející z judikatury soudů s válečnými zločinci druhé světové války, ale i názory, že rozšířená forma společného zločineckého podniku je v rozporu se

⁵⁶ STEPHENS, Pamela J. *Collective Criminality and Individual Responsibility: The Constraints of Interpretation*. s. 512-515.

⁵⁷ STEPHENS, Pamela J. *Collective Criminality and Individual Responsibility: The Constraints of Interpretation*. s. 512-515.

základními zásadami trestního práva, a to zejména díky své neurčitosti a širokému pojetí.⁵⁸

Navzdory kritice však lze zkonstatovat, že doktrína společného plánu tak, jak byla převzata a následně přetvořena, i nadále sleduje původně zamýšlený cíl, tedy stanovit trestní odpovědnost za zločiny spáchané v rámci mezinárodního trestního práva. Avšak následným bližším specifikováním a vymezením této doktríny ji Mezinárodní trestní tribunál povýšil na vyšší úroveň. Lze říci, že tím, že soud vymezil výše zmíněné znaky a stanovil různé formy společného zločineckého podniku, učinil terminologický posun takové míry, že přestože obě doktríny, jak doktrína společného zločineckého podniku, tak i doktrína společného plánu, míří na dosažení stejného cíle, nejsou zaměnitelné a jejich použití je v kontextu vybraných zločinů mezinárodního trestního práva relevantní.

⁵⁸ STEPHENS, Pamela J. *Collective Criminality and Individual Responsibility: The Constraints of Interpretation*. s. 516.

2 ODPOVĚDNOST JEDNOTLIVCE

Odpovědnost jednotlivce je v rámci mezinárodního trestního práva základním prvkem při zajišťování odpovědnosti za závažné mezinárodní zločiny a prosazování právního státu na mezinárodní úrovni. Samotná odpovědnost jednotlivce se v systému mezinárodního trestního práva řadí mezi jeho základní aspekty a je upravena v řadě mezinárodních dokumentů jakým je např. Římský statut Mezinárodního trestního soudu. Zároveň z ní vycházejí mezinárodními trestní tribunály a soudy, jako např. Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii či Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu. Je důležité zmínit, že se odráží i v Norimberských zásadách, které připravila Komise pro mezinárodní právo a potvrdilo je Valné shromáždění Organizace spojených národů, ale rovněž je i uznávána za mezinárodněprávní obyčej. Díky zakotvení a všeobecnému uznávání tohoto principu lze trestně stíhat a trestat jedince za jejich roli při páchání mezinárodních zločinů.⁵⁹

Je zapotřebí uvést, že samotný princip odpovědnosti jednotlivce stanovující, že jednotlivci jsou přímo trestně odpovědní za trestné činy spáchané v rámci mezinárodního trestního práva, byl zakotven až po druhé světové válce, a to v rámci Londýnské charty Mezinárodního vojenského soudu, která je známá pod názvem Norimberská charta, a rozsudků z norimberského procesu, na které byla kladena pozornost v předchozí kapitole.⁶⁰

Tento princip byl dále rozvinut a kodifikován v rámci Římského statutu Mezinárodního trestního soudu z roku 1998, který definoval a stanovil jurisdikci nad válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a genocidou, čímž byl upevněn koncept trestní odpovědnosti jednotlivce na mezinárodní úrovni. Od doby svého prvního zakotvení se tak odpovědnost jednotlivce vyvinula tak, aby byla zajištěna odpovědnost za závažná porušení mezinárodního trestního práva nikoliv států, jak tomu bylo do té doby, ale jednotlivců, a aby tak byl zachován právní stát na mezinárodní úrovni.⁶¹

⁵⁹ CARTER, Barry E., TRIMBLE, Phillip R. *International Law*. Aspen Publishers, 1999. s. 1163-1166. ISBN: 0-7355-0043-6.

⁶⁰ CARTER, Barry E., TRIMBLE, Phillip R. *International Law*. Aspen Publishers, 1999. s.1245-1248. ISBN: 0-7355-0043-6.

⁶¹ CARTER, Barry E., TRIMBLE, Phillip R. *International Law*. Aspen Publishers, 1999. s.1250-1253 a 1257-1260. ISBN: 0-7355-0043-6.

Aby soud mohl v mauthausenském procesu pohnat před spravedlnost obžalované a určit jejich vinu, nemohl se spolehnout pouze na stanovení toho, zda obžalovaní věděli o existenci společného plánu, nýbrž musel rovněž i určit vinu za podílení se na jeho realizaci, a to u každého z obžalovaných.

V této otázce soud přistupoval k obžalovaným jednotlivě, kdy se musel vypořádat s činy, které dotyčný v koncentračním táboře Mauthausen a jeho přidružených táborech spáchal.

K naplnění této podmínky soud zároveň stanovil kritéria, která při stanovení odpovědnosti jednotlivých obžalovaných respektoval. *„Při zahájení řízení byly, ve prospěch obhajoby, radou odsouhlaseny doložky v následujícím smyslu:*

- a) že spojenecké vojenské operace proti Německu způsobily velké potíže a zpoždění v dopravě v celém Německu, a že tyto potíže a zpoždění se staly zvláště akutními v roce 1945,*
- b) že přibližně po 1. srpnu 1944 byli příslušníci německého letectva (Luftwaffe) a německé armády (Wehrmacht) bez svého výběru přeloženi k výkonu služby v rámci SS,*
- c) že při dohledu nad vězni všech kategorií je obvyklým postupem, že strážní po řádném varování zastřelí vězně, kteří se dobrovolně pokusí o útěk,*
- d) že za fyzický, duševní nebo duchovní stav vězňů před příchodem do koncentračního tábora Mauthausen nebo některého z jeho pobočných táborů, kdy tito vězni nikdy předtím nebyli vězněni v koncentračním táboře Mauthausen nebo v některém z jeho pobočných táborů, nebyl personál přidělený do Mauthausenu nebo do některého z jeho vedlejších táborů odpovědný. “(překlad autorky)⁶²*

⁶² USA vs. Altfuldisch, s. 11.

„Upon the opening of the case for the defense, stipulations were agreed upon by council to the following effect:

a. That the Allied military operations against Germany caused great difficulties and delays in transportation throughout Germany and that such difficulties and delays became particularly acute during 1945

b. That, after approximately 1 August 1944, members of the German Air Corps (luftwaffe) and of the German Army (Wehrmacht) were ordered, without their choice, into the SS.

V souvislosti s tímto procesem se doktrína odpovědnosti jednotlivce ve spojení s výše zmíněnými doložkami snažila zajistit spravedlnost pro oběti mauthausenského koncentračního tábora, jejich rodiny, přeživší, ale i širokou veřejnost tím, že konkrétní jednotlivce povolala k odpovědnosti za jejich roli při páchání zločinů v koncentračním táboře. Z uvedeného tedy vyplývá, že ústředním bodem mauthausenského procesu nebylo stanovení existence společného plánu, ale doktrína individuální odpovědnosti jednotlivce za účast na tomto plánu.

2.1 Prvky trestní odpovědnosti jednotlivce

Při stanovení míry trestní odpovědnosti jednotlivce je zapotřebí vzít v úvahu její prvky a to *actus reus* a *mens rea*, které mají zajistit, aby jednotlivci byli odpovědní za své činy v souladu s mezinárodními trestními normami. V případě, že některý z těchto prvků chybí, nelze hovořit o stanovení trestní odpovědnosti a tedy za spáchaný trestný čin nelze udělit sankci.

2.1.1 Actus reus

Actus reus je vedle *mens rea* jedním z prvků, bez kterého nelze určit trestní odpovědnost jednotlivce. Odkazuje na vnější chování nebo jednání fyzické osoby, které je zakázáno mezinárodní normou.

Actus reus, úzce souvisí s principem legality, který je základním právním principem zajišťujícím spravedlnost a stanovujícím, že jedinec nesmí být sankcionován za takové jím spáchané činy, které nebyly zákonem zakázány. Tento princip se řadí mezi jedno z nezrušitelných ustanovení, které následují veškeré zásadní dokumenty týkající se lidských práv, jako například Deklarace lidských práv v čl. 11, a obsahuje zásady *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege*.

2.1.1.1 Nelidské zacházení

V období od února 1942 do dubna 1945 byli vězni vězněni v koncentračním táboře Mauthausen a jeho přidružených táborech vystaveni

c. That it is customary procedure in guarding prisoners of all types for guards, after due warning, to shoot prisoners voluntarily attempting to escape.

d. That the physical, mental or spiritual condition of the prisoners prior to arrival at Mauthausen or any of its by-camps and who were never before in Mauthausen or any of its by-camps, was not the responsibility of the personnel assigned to Mauthausen or any of its by-camps.“

nelidskému zacházení, které vykazovalo znaky systematickosti. Po příjezdu do tábora byli vězni podrobeni ponižujícím a tvrdým přijímacím procesům, kdy tyto postupy zahrnovaly dlouhodobé vystavení nepříznivým povětrnostním podmínkám. Vězni byli nuceni stát po dobu čítající i několik hodin bez odpovídajícího oblečení nebo přístřeší venku a nebylo výjimkou, aby v teplotách blížících se bodu mrazu takto stáli na volném, nezastřešeném prostranství pouze ve spodním prádle, často i v dešti, než byli do tábora přijati a zaevidováni.⁶³

Nebylo výjimkou, že během doby čekání byli vězni vystaveni fyzickému napadení ze strany dozorců, jako např. bití pažbami střelných zbraní, což přímo přispělo ke zbídačenému fyzickému stavu vězňů, kteří tak kromě známek silného podchlazení v podobě omrzlin, bojovali i s pohmožděninami.⁶⁴

Někteří z nově příchozích vězňů, ve snaze se takovému zacházení vyhnout, zvolili dobrovolné ukončení svého života usmrcením elektrickým proudem, kdy během čekání na zaevidování vběhli do elektrického plotu, kterým byl tábor obehnan. Zároveň nebylo výjimkou, že vězni, kteří tyto radikální kroky neprovedli, na následky podchlazení a bití zemřeli v řádech týdnů od těchto incidentů, kdy jejich úmrtí přímo souviselo s čekáním na zaevidování v nevyhovujících podmínkách.⁶⁵

Poskytování ošacení vězňům se vyznačovalo nedostatečným množstvím i kvalitou. Civilní oděv, ve kterém byli vězni do tábora deportováni, byl často nahrazován nekvalitními oděvy, díky čemuž byli vězni náchylnější k nechlazení, čímž byla zvýšena jejich zranitelnost vůči drsnému klimatu a přispělo to k jejich celkovému utrpení.⁶⁶

Příděly potravin v koncentračních táborech byly regulovány v rozmezí kalorických limitů nařízeními z Berlína, avšak množství potravin na člověka na den kleslo pod minimální kalorické požadavky na výživu. Nebylo výjimkou, že běžný vězeň měl denní příjem potravin kolem 900 cal denně, fyzicky pracující vězeň v rozmezí 1000 až 1500 cal denně a nemocní měli denní příjem potravin v přepočtu na kalorie pouhých 300 až 500 denně. Jídelníček vězňů se skládal

⁶³ USA vs. Altfuldisch, s. 5-6.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž.

především z náhražek a nekvalitních potravin. Zároveň bylo možné spatřovat diskriminaci v přidělech potravin. Ta nebyla patrná pouze dle výživnosti, ale i v druhu a kvalitě potravin, které vězni dostávali, kdy židé zásadně dostávali stravu nižší kvality ve srovnání s jinými skupinami vězňů.⁶⁷

V roce 1945 došlo dokonce k zaznamenání několika případů kanibalismu, které byly připisovány extrémnímu hladu, který vězni v táboře zažívali.⁶⁸

Obhajoba v této otázce uznala, že přidělování potravin nebylo optimální, a to zejména v pozdějších fázích války. Předepsané přiděly pro vězně byly výrazně nižší než pro vojáky, což odráželo širší přidělovou politiku zavedenou kvůli válečnému nedostatku. Obhajoba poznamenala, že na počátku, v roce 1942 se výživové přiděly pohybovaly v rozmezí 2800 cal denně pro vojáky a 2300 až 2400 cal pro vězně. Pokud by tedy nedošlo k válečnému nedostatku, vyjádřila obhajoba, že by v těchto výživových hodnotách stravy tábor pokračoval. Úsilí vedení tábora o zvýšení přidělů potravin se snažila doložit stížnostmi velitele tábora do Berlína ohledně nalezení řešení tohoto problému. Navzdory těmto snahám však přetrvával nedostatek, jež byl umocněný poruchami dopravy v důsledku spojeneckých bombových útoků, které bránily distribuci základních zásob potravin do tábora. Navíc příliv vězňů z evakuovaných koncentračních táborů, kteří byli do tábora přivezeni těsně před koncem války, dále namáhal dostupné zdroje, tudíž zajištění optimálních dodávek potravin bylo stále náročnější.⁶⁹

Ubytovací podmínky v koncentračním táboře v Mauthausenu a jeho přidružených táborech byly charakterizovány přeplněností a nedostatečnými ubytovacími kapacitami. Nedostatečné prostory byly po nárůstu vězňů spojeným s evakuací jiných koncentračních táborů, kdy tito vězni byli do Mauthausenu převezeni těsně před koncem války, vyřešeny postavením stanového tábora určeného zejména pro židovské obyvatelstvo, což mělo za následek dále narůstající přelidnění v tomto táboře.⁷⁰

⁶⁷ USA vs. Altfuldisch, s. 5-6.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ USA vs. Altfuldisch, s. 10.

⁷⁰ USA vs. Altfuldisch, s. 5-6.

V této otázce obhajoba uznala přeplněnost a logistické problémy při ubytování vězňů ve vztahu k růstu populace tábora. Avšak sdělení zasláné do Berlína v roce 1944 požadující převoz vězňů do jiných táborů prokázalo povědomí o omezeních v oblasti ubytování a ze strany vedení tábora ochotu hledat řešení nastalé situace. V této věci je však důležité poznamenat, že logistická omezení a válečné podmínky omezovaly proveditelnost okamžitých přesunů. Správa tábora tak fungovala v provizorním režimu tak, aby co nejefektivněji zvládla příliv vězňů.⁷¹

Soud v otázce existence nelidských podmínek v koncentračním táboře Mauthausen a jeho přidružených táborech vzal v úvahu i katastrofální stav zdravotnického zařízení, které se zde nacházelo. Dle záznamů, které byly soudu předloženy, bylo táborové zdravotnické zařízení přeplněno už od svého vzniku v roce 1943, kdy bylo přestaveno z koňských stájí. Zprávy uváděly, že se na každé jedné palandě tísnilo pět až šest nemocných osob, kdy nebyl zabezpečen ani dostatečný počet příkrývek, tedy ke každé posteli náležela pouze jedna příkrývka.⁷²

Zároveň byly podmínky v táboře pro nemocné zhoršeny nedostatečným sanitárním vybavením a nedostatkem lékařské péče. Všichni pacienti sdíleli jednu toaletu, která se nacházela mimo budovu. Nebylo tedy ojedinělé, že pacienti na ni odcházeli úplně nuzí, bez doprovodu a museli tak čelit povětrnostním podmínkám. Pokud byli předvoláni k lékařské prohlídce, museli se na ni rovněž dostavit bez jakékoli pomoci zdravotnického personálu. Soud dle dokumentace zaznamenal případy, kdy pacienti zemřeli cestou na lékařskou prohlídku, jelikož byli příliš slabí na to, aby se bez pomoci dostavili na místo, spadli a byli ponecháni svému osudu na podlaze.⁷³

Součástí komplexu byl i blok 8, označený jako infekční kasárna, jehož provoz byl rovněž poznamenán přeplněností a nedostatečnou distribucí léčiv pro léčbu různých onemocnění, která se v táboře vyskytovala, a to včetně svrabu, tyfu,

⁷¹ USA vs. Altfuldisch, s. 10.

⁷² USA vs. Altfuldisch, s. 9-10.

⁷³ Tamtéž.

úplavice a různých vyrážek. Pacienti, kteří vyhledávali lékařskou pomoc, byli často ponecháni venku, popřípadě nebyli léčeni vůbec.⁷⁴

Dále se soud zabýval zneužíváním alkoholu, který byl určen ke sterilizaci, kdy jej zaměstnanci tábora, zejména dozorcí a poddůstojníci, užívali pro osobní potřebu, nikoli pro zdravotnické účely.⁷⁵

V reakci na nedostatky nastíněné v předchozích bodech, obhajoba uznala nedostatek léčiv a problémy, kterým při překonávání tohoto nedostatku čelila. Zároveň obhajoba tvrdila, že tyto nedostatky se snažil lékař řešit, avšak marně, z čehož obhajoba vyvodila, že takovýto nedostatek léčiv výrazně omezil schopnost zdravotnického personálu poskytnout vězňům adekvátní léčbu.⁷⁶

V otázce přeplněnosti obhajoba zastávala názor, že přeplněnost celého oddělení si vyžádala umístění více než jednoho pacienta na lůžko. Přestože obhajoba uznala neoptimální podmínky, argumentovala tím, že toto opatření bylo považováno za vhodnější než neposkytnutí žádné léčby.⁷⁷

Soud vyvodil, že důkazy jednoznačně prokázaly, že podmínky, které v koncentračním táboře Mauthausen panovaly, představovaly závažné porušení mezinárodního humanitárního práva a nelidské zacházení s vězni. Záměrné způsobování utrpení nedostatečnými porcemi jídla, nevhodným oblečením, nedostatečnou lékařskou péčí a nevyhovujícím přístřeším společné s fyzickým týráním a zanedbáváním vyžadovalo, aby obžalovaní za toto nesli odpovědnost, jelikož tyto podmínky byly v rozporu s lidskými právy.

2.1.1.2 Pokusy na lidech

V táboře probíhala řada experimentů prováděných na vězňích. Tyto experimenty zahrnovaly chirurgickou praxi, dietní experimenty a experimenty s hormony.

Pro chirurgické experimenty vybíral lékař v Gusenu slabé a vyčerpané vězně, kteří jim měli být operováni výhradně za účelem praxe různých

⁷⁴ USA vs. Altfuldisch, s. 9-10.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ USA vs. Altfuldisch, s. 9-11.

⁷⁷ Tamtéž.

chirurgických technik. Operace byly prováděny na různých orgánech, včetně žaludku, žlučníku, ledvin, ale i mozku. Z důkazů předložených soudu jednoznačně vyplynulo, že polovina vězňů, kteří byli takto experimentálně operováni, zemřela, a to v přímém důsledku těchto operací. Zároveň z těchto dokumentů vyplynulo, že ti, kteří přežili, byli následně transportováni neznámo kam a zmizeli. O jejich pozdějším osudu tedy lze pouze polemizovat.⁷⁸

V případě dietních experimentů byly vybrány tři skupiny vězňů ve složení 150, 110 a 110 vězňů, které byly podrobeny experimentům s jídlem trvajícím v souhrnu sedm měsíců. Během těchto experimentů docházelo k mnoha úmrtím a po jejich dokončení byly ztráty na životech v každé skupině 69, 34 a 61 vězňů. Navzdory vysokému počtu úmrtí nebyly předloženy žádné důkazy, které by nasvědčovaly, že vězni zemřeli v přímé souvislosti s těmito experimenty, ale ani důkazy, které by objasňovaly účely a výsledky těchto experimentů.⁷⁹

Poslední skupinou experimentů byly hormonální experimenty, kdy kastrovaným vězňům byly podávány hormony a tito vězni byli následně umístěni do nevěstinců. Ani v případě tohoto experimentu nebyly soudu poskytnuty důkazy, které by osvětlily účel jejich provádění a jejich výsledky, ačkoliv ohledně účelu se objevily dohady, že se tyto experimenty prováděly výhradně pro sadistickou zvědavost či zvrácené úmysly pachatelů.⁸⁰

Soud se k těmto činům postavil tak, že se jednalo o zjevné porušení lidských práv. Takové experimenty představují porušení lékařské etiky a základních principů lidskosti. Musel zde však usuzovat na základě opravdu prokázaných činů a v případě pochybností se přiklonit na stranu obžalovaného dle zásady *in dubio pro reo*.⁸¹

2.1.1.3 Vraždy a mučení

Při hledání spravedlnosti se soud musel zabývat i případy vražd a trýznění, které byly v koncentračním táboře na denním pořádku.

⁷⁸ USA vs. Altfuldisch, s. 6.

⁷⁹ USA vs. Altfuldisch, s. 7.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ USA vs. Altfuldisch, s. 7 a 18-79.

Vraždou se v kontextu práva rozumí úmyslné a nezákonné zabíjení jednotlivců páchané s rozmyslem. V případě koncentračního tábora Mauthausen a jeho přidružených táborů měla vražda různé formy, a to mimo jiné zplynování, oběšení, ubití obuškem, úmrtí s pomocí injekce do srdce a dalších metod, které soudu popsali svědci. Některé ze zmíněných forem vražd tato diplomová práce, ale i samotný rozsudek, podřadila pod následující kapitolu. To však nic nemění na skutečnosti, že tyto činy představují hrubá porušení jak vnitrostátního trestního práva, tak i mezinárodního humanitárního práva, ale rovněž představují i zločiny proti lidskosti a potenciálně válečné zločiny, a to kvůli jejich systematickosti v rámci celého koncentračního tábora.⁸²

Oproti tomu mučení v pojetí mauthausenského procesu zahrnovalo širokou škálu násilných činů namířených proti jednotlivci za účelem jeho trýznění, ale ne zabití. Jednalo se zejména o fyzické násilí na celém těle včetně různých útoků na genitálie vězňů, vsypávání rozžhaveného popela do krku, nucené práce za nelidských podmínek, odpírání základních práv apod. Mučení, tak jak k němu docházelo ve zmíněném táboře, porušovalo základní principy lidské důstojnosti a zároveň představovalo i porušení vnitrostátního a mezinárodního práva, a to včetně zákazu mučení a krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení.⁸³

Ústředním bodem argumentace žalobce byly důkazy a svědectví, které objasnili systematickou povahu zločinů, které byly v táboře spáchány. Prostřednictvím popisu používaných metod byl žalobcem vykreslen obraz lhostejnosti k lidskému životu, která provoz tábora charakterizovala.⁸⁴

Oproti tomu obhajoba ve své argumentaci používala mnohostranný přístup cílící na zmírnění obvinění z vraždy a mučení vznesených proti obviněným. Ústředním bodem strategie obrany byla prosazování hierarchického řetězce velení a dodržování údajných předpisů upravujících zacházení s vězni v táboře.⁸⁵

Prvním, a z pohledu obhajoby i nejdůležitějším argumentem, bylo tvrzení, že konečnou autoritu nad životem a smrtí vězňů měl výhradně Führer, z čehož vyplývá, že jednotliví obžalovaní pouze plnili rozkazy. Tento argument se tak

⁸² USA vs. Altfuldisch, s. 7-8.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ USA vs. Altfuldisch, s. 11.

snažil o odsunutí viny od obviněného tím, že rozhodovací pravomoc přisuzoval vyšším úředníkům v nacistickém režimu.⁸⁶

Obhajoba dále zdůraznila existenci údajných předpisů zakazujících špatné zacházení s vězni, kdy tvrdila, že taková porušení podléhala trestu již v rámci kárné odpovědnosti v rámci tábora. V rámci této argumentace obhajoba tvrdila, že v případě, kdy byl nějaký z vězňů dozorcem, či jiným zaměstnancem tábora zabit bez předchozího rozkazu toto učinit, nejednalo se o sebeobranu, ale o volní chování zaměstnance, byl tento incident dle interních předpisů řešen. Obhajoba zde odkazovala na konkrétní případy, kdy byli jednotlivci údajně napomenuti či potrestáni dle interních kárných předpisů za nezákonné zabití vězně, popřípadě potrestání v rámci soudního procesu, což naznačovala zdání odpovědnosti v rámci hierarchie tábora.⁸⁷

Obhajoba předložila svědectví a důkazy, jejichž cílem bylo zpochybnit pravdivost některých tvrzení. Šlo zejména o případy svědků, kteří odvolávali svá prohlášení, s cílem podkopat tvrzení obžaloby. Zároveň obhajoba poukazovala na údajně zavedená procesní ochranná opatření, jakým byl např. požadavek hlásit případy násilí na věznicích jako důkaz systému dohledu a odpovědnosti nad chováním zaměstnanců tábora.⁸⁸

V závěru své argumentace odkázala obhajoba na skutečnost, že koncentrační tábor Mauthausen byl nacistickým velením v Berlíně zařazen jako „těžký pracovní tábor III. třídy.“ Na základě této skutečnosti se obhajoba snažila prokázat, že tábor byl koncipován primárně jako pracovní zařízení, čímž se snažila minimalizovat závažnost obvinění.⁸⁹

Po ukončení nalézací části soud došel k závěru, že ačkoliv obhajoba předložila podložené argumenty, svědectví svědků však vykreslila násilí a brutalitu, které v táboře vládly. Navzdory tvrzením o dodržování příkazů a nařízení se během řízení objevily četné případy odhalující hrubé násilí, bití a mučení vězňů i jejich úmyslné zabití.⁹⁰

⁸⁶ USA vs. Altfuldisch, s. 11.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ USA vs. Altfuldisch, s. 7-8 a 11.

V závěru soud usoudil, že ačkoliv se obhajoba pokoušela zlehčit krutost podmínek, které v táboře panovaly tím, že jej kategorizovala jako „těžký pracovní tábor III. třídy,“ nejsou takové charakteristiky argumentací osvobozující obviněné od činů, které lze označit za systematické zneužívání, mučení a zabíjení vězňů, a proto byly i přes snahu obhajoby činy vražd a mučení shledány jako v případě relevantní.⁹¹

2.1.1.4 Vyhlazování

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, závažnější formou vražd v kontextu koncentračních táborů bylo vyhlazování. V rámci mauthausenského procesu se soud zabýval dvěma formami, a to vyhlazováním zplynováním a injekcemi.⁹²

Soud se nejprve zabýval vyhlazováním pomocí injekčních podání, jejichž obsah se vstříkával do okolí srdce. Injekce byly vězňům podávány pod záminkou lékařského ošetření, ale ve skutečnosti se používali k systematické likvidaci vězňů, které nacistické úřady považovaly za nevhodné nebo nežádoucí v rámci naplnění společného plánu.⁹³

Vězňům byly injekce podávány v místnosti nazývané „septický operační sál“, kde se zdánlivě odehrávala lékařská vyšetření. Místo léčivých látek však injekce obsahovaly smrtelné dávky toxických látek přímo do těl nic netušících obětí. Injekce obsahovaly sloučeniny látek jako kyanid, benzín, síran hořečnatý a lysol, kdy každá z těchto látek způsobila oběti mučivé utrpení následované rychlým úmrtím. Na přípravě a podání těchto roztoků se podílel zdravotnický personál tábora.⁹⁴

Následně se soud zabýval zplynováním. Zde byly oběti nahnány do plynových komor. K tomuto nahnání se využívalo záminky nazývané jako „modrý automobil,“ kdy se pod tímto názvem skrývalo to, že obětem bylo řečeno, že se jedná o jejich přemístění, popřípadě lékařskou prohlídku. Uvnitř byly oběti vystaveny smrtícím plynům, zejména cyklonu B, kyanidové sloučenině používané

⁹¹ USA vs. Altfuldisch, s. 7-8 a 11.

⁹² USA vs. Altfuldisch, s. 8.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž.

primárně k dezinfekčním účelům. Komory byly upraveny tak, aby připomínaly sprchy, s běžnými sprchovými tryskami, které skrývaly účel zařízení. Jakmile byl vchod utěsněn, uvolnil se plyn, který oběti udusil.⁹⁵

Z důkazů vyplynulo, že oběti byly vybírány na základě libovolných kritérií, jako pozitivní testy na tuberkulózu, popřípadě šlo o těhotné ženy, které byly označené za nevhodné k porodu.⁹⁶

Dle soudu se v obou případech jednalo o vyhlazování či metody masových vražd a osoby, které se podílely na jejich realizaci by dle soudu měly i při naplnění druhé podmínky nést odpovědnost i za svou účast na společném plánu.⁹⁷

2.1.2 *Mens rea*

Termín *mens rea*, který je vedle *actus reus* jedním ze dvou prvků, kterými jsou trestné činy analyzovány, je právním pojmem označujícím **duševní stav nebo záměr** jednotlivce v průběhu spáchání trestného činu. Vyplývá z jedné ze základních zásad trestního práva, a to sice ze zásady *actus non facit reum nisi mens sit rea*, kterou lze volně přeložit tak, že ke zločinu nedochází, nebyl-li prokázán úmysl. Díky tomuto principu dochází k rozlišení mezi jednotlivci, kteří se svým jednáním dopustili trestného činu s různou mírou zavinění. V rámci trestního řízení dochází ze strany jurisdikce k uznání toho, že ne všechny protiprávní činy jsou totožné, a k určení míry odpovědnosti jednotlivce a přiměřeného trestu je zapotřebí přihlídnout k duševnímu stavu pachatele ve chvíli spáchání předmětného trestného činu.⁹⁸

Mens rea zahrnuje celé spektrum duševních stavů, a to od úmyslného protiprávního jednání jednotlivce, kdy si je tento jedinec plně vědom protiprávního jednání a jeho následku a chce jej dosáhnout, až po činy spáchané z nedbalosti, která zahrnuje zanedbání přiměřené opatrnosti, jež vyústí v nezamýšlené, ale předvídatelné následky.⁹⁹

⁹⁵ USA vs. Altfuldisch, s. 8.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ SCHABAS, William A. *The International Criminal Court. A Commentary on the Rome Statute*. London: Oxford University Press, 2016. s. 626-628. ISBN: 978-0-19-873977-7.

⁹⁹ Tamtéž.

2.1.2.1 *Mens rea* v případě nadřízených

V případě *mens rea* musel soud zhodnotit i její samostatnou složku, a to pokud soudil jednotlivce, kteří byli součástí vedení tábora.

Standard *mens rea* známý z vnitrostátních právních systémů ve formě „měl vědět“ ve vztahu k jakémukoliv pachateli zločinu, se v mezinárodním trestním právu vymezeném Římským statutem neobjevuje. Výjimku tvoří pouze *mens rea* u nadřízených, která je stanovena ustanovením čl. 28 Římského statutu, kdy je vyžadováno, aby nadřízený věděl, či popřípadě vzhledem k nastalým okolnostem v té době měl vědět, že jeho podřízení páchají, či se chystají spáchat trestný čin v působnosti mezinárodního soudu.¹⁰⁰

Zde je však v souladu s ustanoveními Římského statutu zapotřebí rozlišovat tento standard u civilních nadřízených a vojenských nadřízených. U civilních nadřízených se vyžaduje jednoznačné prokázání, že pachatel předmětného trestného činu o trestném činu věděl, popřípadě vědomě ignoroval informace naznačující spáchání takového trestného činu jeho podřízenými. Oproti tomu v případě nadřízených v systému vojenské hierarchie je právo přísnější. Zde postačí informace, že o činu měl vědět a neučinil taková opatření, aby tomu zabránil.¹⁰¹

Soud se v případě mauthausenského procesu musel zabývat tím, jakou znalost o realizaci společného plánu měli pracovníci jednotlivých oddělení. Koncentrační tábor Mauthausen a jeho přidružené tábory vykazovali hierarchii sestávající se z politického oddělení, administrativního oddělení, nemocnice, táborového vězení a bezpečnostního oddělení, kdy každé z oddělení mělo své přidělené úkoly, které naplňovalo. Velitelem tábora byl Franz Zercis, který byl však zastřelen při osvobození tábora Spojeneckými vojsky, tudíž se jeho odpovědností soud nezabýval. Zároveň byli vyčleněni pracovníci, kteří zabezpečovali chod tábora po technické stránce, jako např. topiči. V rámci každého jednotlivého oddělení se jeho pracovníci mohli setkat s různými trestnými činy vymezenými v kapitole *actus reus*.¹⁰²

¹⁰⁰ SCHABAS, William A. *The International Criminal Court. A Commentary on the Rome Statute*. London: Oxford University Press, 2016. s. 615-618. ISBN: 978-0-19-873977-7.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² USA vs. Altfuldisch.

Při pohledu na procesy, které se řadí mezi procesy spadající pod název mauthausenský proces si lze všimnout sestupné tendence jak závažnosti, tak i množství zločinů, kterých se obžalovaní dopouštěli. Zatímco v prvním mauthausenském procesu se soud zabýval trestní odpovědností zejména v případě velitelů a jiných nadřízených v koncentračním táboře, u druhého mauthausenského došlo k obvinění pouze jednoho velitele, několika dozorců, elektrikáře a pracovníka lékařského oddělení. Zároveň při pohledu na skutková vymezení jednotlivých obvinění si lze všimnout i sestupné tendence životů, které obžalovaní měli na svědomí.

Soud se zde musel v kontextu *mens rea* vypořádat s tím, zda ke stanovení trestní odpovědnosti je zapotřebí mít prokázáno, že obžalovaný o činech v koncentračním táboře páchaných věděl a k jejich naplnění vědomě chtěl přispět, či zda ke stanovení trestní odpovědnosti bylo dostačující prokázání pouze vědomí. Soud se tak snažil nejprve zabýval existencí vědění a následně volního prvku, chtění, jakým obžalovaní disponovali v okamžiku spáchání daných trestných činů a jejich znalost společného plánu. Soud konstatoval, že obžalovaní „*mají možnost prokázat, že v koncentračním táboře Mauthausen nebyli, a pokud tam byli, tak nevěděli o zločinné povaze operace, nebo že pokud se účastnili takových činů s tímto vědomím, povaha a rozsah jejich účasti byly zanedbatelné a že zločinná operace nebyla touto zanedbatelnou účastí podporována, udržována, popřípadě podporována v podstatné míře.*“¹⁰³(překlad autorky)¹⁰⁴

V případech všech obžalovaných byli hlavními důkazy pro soudy svědectví poskytnutá jednak bývalými vězni, jednak dalšími obviněnými. Obvinění ve skupině nadřízených se často hájili tím, že oni sami vězně nezabíjeli, tedy se trestných činů nedopouštěli.¹⁰⁵

Soud se však zabýval spíše tím, zda obžalovaní měli a mohli vědět, k jakým zločinům v koncentračním táboře dochází. Ze svědectví svědků

¹⁰³ USA vs. Altfuldisch, s. 18.

„... they have an opportunity to show that they were not in the Mauthausen Concentration Camp, that, if they were there, they did not know of the criminal nature of the operation, or that if they did participate with knowledge of the criminal nature of the operation, the nature and extent of their participation was negligible and that the criminal operation was not encouraged, maintained, or furthered to any substantial degree by such negligible participation.“

¹⁰⁴ USA vs. Altfuldisch.

¹⁰⁵ USA vs. Altfuldisch.

vyplývalo, že obžalovaní se účastnili samotných poprav, ať již šlo o popravy oběšením, zastřelením, injekcí či formou plynové komory. V návaznosti na konkrétní pozici měli vedoucí pracovníci zásadní roli i při nařizování těchto poprav, popřípadě ve výběru těch vězňů, kteří budou popraveni.¹⁰⁶

Ti obžalovaní, kteří pracovali jako vedoucí pracovníci na politickém oddělení, jako např. Hans Altfuldisch, dle kterého je tento případ nazván, či August Eigruber, který byl Gauleiter, měli na samotné politice koncentračního tábora Mauthausen a jeho přidružených táborů větší podíl.¹⁰⁷

August Eigruber, jakožto Gauleiter Horního Rakouska během druhé světové války měl významnou pravomoc na správou předmětného koncentračního tábora. Z hlediska jeho *mens rea* bylo soudu zřejmé, že Eigruber měl hluboké povědomí o zločinech, ke kterým v táboře docházelo. Jeho postavení mu poskytlo důvěrnou znalost systematického nelidského zacházení, mučení a hromadného zabíjení vězňů. Toto vědomí bylo prokázáno tím, že mnoho z těchto zločinů bylo spácháno na základě jeho nařízení v rámci jeho jurisdikce.¹⁰⁸

Eigruberovy činy a rozhodnutí spjatá s koncentračním táborem Mauthausen včetně jeho přidružených táborů dle názoru soudu odrážely jeho záměr prosadit cíle a ideologii nacistického režimu. Jako vysoce postavený úředník v rámci nacistického režimu se zasloužil o provádění politik rasové nadřazenosti, pronásledování a vyhlazování, přičemž se dobrovolně a bez jakýchkoliv pochyb připojil k nacistické ideologii.¹⁰⁹

Kromě toho jeho autorita a vliv usnadnily provádění nacistických politik, které v táboře prosazoval a jeho zjevná lhostejnost k utrpení a situaci vězňů podtrhla jeho morální zkaženost. Navzdory tomu, že si byl plně vědom nelidských podmínek a utrpení, které v táboře vládli, nezasáhl, ani nepodnikl smysluplné kroky ke zmírnění situace. Dokonce řadu těchto zvěrstev dle svědectví sám nařídil. Soud tak usoudil, že Eigruber upřednostnil zájmy nacistického režimu před základními lidskými právy, což plně demonstrovalo jeho vinu a s tím

¹⁰⁶ USA vs. Altfuldisch.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ USA vs. Altfuldisch, s. 29-31.

¹⁰⁹ Tamtéž.

spojenou trestní odpovědnost za činy, které byly v koncentračním táboře spáchány, aniž by je sám aktivně a osobně vykonal.¹¹⁰

Obdobně tomu bylo i v případě Hanse Altfuldische, který byl velitelem vězeňského areálu. Jakožto vyšší úředník odpovědný za dohled nad každodenními operacemi, měl Altfuldisch dle názoru soudu důvěrné znalosti o zločinech zde páchaných. Jeho vedoucí pozice mu umožnila přímý vhled do systematického vyvražďování a samotné politiky tábora, kdy činy byly často vykonávány na základě nařízení, nejčastěji k popravám, které on sám vydal.¹¹¹

Dle svědectví bylo prokázáno, že se často i sám poprav účastnil, a to zejména v místnosti, kde byli vězni zastřeleni kulkou do hlavy. Nikdy popravy však sám nevykonal.¹¹²

Ať už se jednalo o popravy či jiná nařízení, která Altfuldisch v rámci své pravomoci vydal, vždy tyto dokumenty odrážely jeho jasný záměr prosadit cíle nacistického režimu. Jelikož se sám aktivně podílel na realizaci a udržování fungujícího koncentračního tábora, nebylo o jeho součinnosti se samotnou politikou nacismu pochyb. Zároveň bylo podotknuto, že se ani sám nesnažil podniknout jakékoliv kroky k tomu, aby naplnění cíle, za kterým byl koncentrační tábor zřízen, zabránil. Ba dokonce k jejich splnění svými aktivitami značně přispíval.¹¹³

Obdobně jako Eigruber či Altfuldisch se hájili i ostatní obžalovaní, kteří nesli odpovědnost jako nadřízení. Soud se s jejich argumentací, spočívající hlavně v tom, že oni sami zločiny nevykonávali, vypořádal tak, že už jen vydávání nařízení, ba i záměrné ignorování zločinů, ke kterým docházelo, *mens rea* naplňuje a skutečnost, zda oni sami aktivně činy vykonali není v této otázce rozhodující. K smrti oběšením tak byli odsouzeni všichni obžalovaní vedoucí pracovníci, a to jak v prvním, tak i druhém mauthausenském procesu.¹¹⁴

¹¹⁰ USA vs. Altfuldisch, s. 31.

¹¹¹ USA vs. Altfuldisch, s. 18-19.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ USA vs. Altfuldisch.

2.1.2.2 *Mens rea* v případě ostatních pracovníků

V případě mauthausenského procesu, po vymezení *actus reus*, se soud musel vypořádat s prvkem *mens rea*, a to nejen v případě jedinců, kteří sloužili v koncentračním táboře v rámci své služby u SS, jako nadřízení pracovníci, ale i u těch, kteří velení podléhali a nařízení činy vykonávali.

Největší skupinu z těchto pracovníků tvořili dozorcí. U většiny z nich soud shledal, že jejich činy odpovídají nacistické ideologii a vědomě se tito obžalovaní snažili naplnit. Díky tomu, že dozorcí zločiny spáchané v táboře sami vykonávali, nebylo pochyb o tom, že nevěděli o tom, co se v táboře děje.¹¹⁵

Ze strany obhajoby bylo namítáno, že dozorcí pouze plnili příkazy nadřízených z obavy, že jinak dojde k jejich sankcionování. S tímto argumentem soud hlouběji pracoval. Dle obou rozsudků však vyšlo najevo, že soud nepřehlížel vraždy, které dozorcí spáchali. Vždy se snažil stanovit odpovědnost za jejich činy. Zásadní roli při stanovení trestu však hrály skutečnosti, které prokazovaly, že jedinec tyto činy činil s mravním odporem.¹¹⁶

Dle soudu tím, že dozorcí aktivně plnili příkazy svých nadřízených, ať už se účastnili výše zmíněných zvěrstev, či pouze prosazovali táborový řád, byli přímo zapojeni do realizace táborové politiky, což nešlo přehlížet, jelikož realizace pokynů, které dostali, přispěla k postupnému naplňování cíle, za kterým byl tábor zřízen.¹¹⁷

Jak již bylo zmíněno, klíčové pro soud byly mravní pohnutky, které byly u jednotlivých obžalovaných prokázány prostřednictvím svědectví. V případě, že svědectví bývalých vězňů prokázala, že žalovaný dozorce, u kterého soud zkoumal jeho *mens rea*, projevoval lhostejnost k utrpení vězňů a dopouštěl se krutosti a brutality, soud stanovil že takový jedinec je mravně narušen, proto mu byl stanoven stejný trest, jako jeho nadřízeným, a to trest smrti oběšením.¹¹⁸

Oproti tomu soud soudil i takové dozorce, kteří s vězni projevovali soucit. Někteří z nich litovali toho, kde pracují a co jsou nuceni dělat. Rovněž řada

¹¹⁵ USA vs. Altfuldisch. USA vs. Kofler.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž.

z nich, jako např. Karl Billmann, Ludwig Doerr či Herbert Grzybowski byla buď do tábora přeložena násilím, popřípadě přišli dobrovolně, ale jakmile zjistili, co se v táboře děje, usilovali prostřednictvím žádostí o své převelení. Ze svědeckých výpovědí vyplynulo, že přestože tato skupina obžalovaných občas vykonávala nařízení vedoucích, snažili se vězňům pomoci. Někteří jim tajně nosili jídlo, či se k nim snažili chovat alespoň trochu uctivě. Díky tomu byli u vězňů oblíbení a vězni tak svědčili v jejich prospěch. Přestože tyto skutečnosti soud zohlednil, neustoupil od toho, že přestože obžalovaní se snažili o zmírnění svých činů, stále přispívali k chodu tábora a vykonávali činy sloužící k realizaci cílů koncentračního tábora a nacistické politiky. Tudiž soud v takových případech změnil trest uložený danému obžalovanému na doživotní odnětí svobody, jelikož „*se domníval, že povaha a rozsah jeho účasti na společném plánu neodůvodňují trest smrti.*“¹¹⁹ (překlad autorky)¹²⁰

Vedle dozorců další velkou skupinu zaměstnanců tábora tvořili administrativní pracovníci. Soud si zde uvědomoval, že tito pracovníci byli nedílnou součástí byrokracie tábora, která jej udržovala v chovu. Přestože jejich role nezahrnovaly přímo fyzické zneužívání nebo násilí vůči vězňům, hráli roli při usnadňování logistických, administrativních a organizačních aspektů tábora. Díky tomu, že těmto pracovníkům prošly rukama nařízení z Berlína a jiných nadřízených míst, která stanovovala další postup koncentračních táborů v usmrcování vězňů, ale i nařízení místních vedoucích pracovníků, která se týkala konkrétních poprav a aplikací nařízených postupů, soud zkonstatoval, že přestože tito pracovníci nevykonávali zločiny aktivně a přímo, o zaměření tábora a jeho zvrstev věděli. O relevantnosti tohoto argumentu svědčily zejména každodenní operace, které tito zaměstnanci prováděli, jejich přístup k oficiálním záznamům a interakce s ostatními zaměstnanci, v rámci čehož jim byly poskytnuty dostatečné znalosti o politice tábora a zločinech, které zde byly páčány. Zároveň některá svědectví potvrdila i to, že někteří administrativní pracovníci sami vězně bili, a to tak, že si je pozvali do kanceláře. Dle svědectví se tito vězni následně vraceli zpět mezi spoluvězně se značnými podlitinami. Soud tak zkonstatoval, že i znalost společného plánu v případě administrativních pracovníků lze potvrdit a shledat je

¹¹⁹ USA vs. Altfuldisch, s. 35.

„...It is not believed that the nature and the extent of his participation in the common design warrant the death penalty.“

¹²⁰ USA vs. Altfuldisch. USA vs. Kofler.

trestně odpovědnými za činy spáchané v celém koncentračním táboře, jelikož o nich věděli a dobrovolně k nim přispívali.¹²¹

Další skupinu tvořili zdravotničtí pracovníci. Zde se soud vypořádával s *mens rea* u lékařů, zubařů a lékárníka. Zdravotničtí pracovníci zaujímali v táboře zvláštní pozice, protože jim bylo svěřeno poskytování lékařské péče vězňům. Nacistický režim však tyto role překrucoval tak, aby sloužily nacistické ideologii. Navzdory svému vzdělání se tak zdravotníci aktivně podíleli na páchání zločinů, ať už prostřednictvím podávání smrtících injekcí do srdce, jedu či prováděním lékařských experimentů.¹²²

Méně obvyklým se jevil případ obžalovaného vedoucího tábora, Georga Gössla, který sám byl po dobu několika let vězněm v tomto koncentračním táboře, na čemž stavěl svou obhajobu. Navzdory této argumentaci však soud od jeho potrestání neupustil. Na základě svědectví totiž bylo prokázáno, že poté, co se sám stal zaměstnancem tábora, sám trýznil ostatní vězně dle nařízení vedoucích pracovníků. Nebylo prokázáno, že by v době spáchání těchto zločinů jakkoliv proti nacistickému režimu v táboře brojil, či se jinak snažil ostatním vězňům pomoci. Soud tak zkonstatoval, že obžalovaný věděl, čeho se dopouští a činil tak dobrovolně.¹²³

V koncentračním táboře bylo zaměstnáno i dva zubaře. Ti se však nezabývali léčením, ale vyndaváním zlatých zubů z úst mrtvých vězňů před jejich kremací. Přestože i v jejich případě byla obhajobou vznesena argumentace, že se zločiny neměli nic společného. Soud však prokázal, že tito zubaři museli v pozdějších letech naplnit kvóty množství zlata, které odesílali Himmlerovi do Berlína. Za účelem naplnění kvót tak sami dávali vězňům smrtelné injekce, aby jim následně mohli zlaté zuby vyndat, jak jim bylo nařízeno.¹²⁴

Velice striktně se v otázce *mens rea* soud postavil ve vztahu k táborovému farmaceutovi, Erichu Wasickymu. Ten se snažil prokázat, že neměl tušení, k čemu plyn a látky, které do tábora vozí a objednáva slouží. Argumentoval, že si myslel, že plyny slouží k desinfekci chirurgických nástrojů a další látky k léčení

¹²¹ USA vs. Altfuldisch. USA vs. Kofler.

¹²² Tamtéž.

¹²³ USA vs. Altfuldisch, s. 37-38.

¹²⁴ USA vs. Altfuldisch, s. 41-44.

a desinfekci ran. Soud však prokázal, že úmyslně tyto látky do tábora vozil a míchal za účelem vražd, jelikož svědci vypověděli, že sám se na provozu plynové komory, která vypadala jako auto, podílel, dokonce ji několikrát sám řídil. Zároveň se prokazatelně účastnil některých poprav, zejména těch, které byly prováděny injekcemi do srdce či podáváním jedu vězňů. Soud tak shledal, že farmaceut věděl, co se v táboře děje. Nebylo totiž možné, aby o zaměření tábora vzhledem k jeho součinnosti na vyhlazovacích praktikách neměl tušení, proto se dle názoru soudu rovněž podílel na naplnění společného plánu.¹²⁵

Posledním je případ elektrikáře, Hermanna Franze Buetgena, jakožto pracovníka provozu. Ten jako jeden z mála obžalovaných v tomto procesu nebyl ani odsouzen k trestu smrti oběšením, ani k trestu odnětí svobody na doživotí. Svědectví v tomto případě prokázala, že obžalovaný fyzicky napadl některé z vězňů, kdy tito vězni v souvislosti se zraněními, které jim způsobil, následně zemřeli. Navzdory tomuto jednání učiněnému v souladu s politikou koncentračního tábora bývalí vězni vypověděli, že jim pomáhal, neprozradil, že vězni tajně poslouchají zahraniční rádio a v rozporu s některými výpověďmi svědků, většina bývalých vězňů tvrdila, že byl vždy přátelský a nikdy ho neviděli někoho fyzicky týrat. Navzdory těmto svědectvím však soud zkonstatoval, že tím, že obžalovaný věděl, jak jeho nadřízení a ostatní pracovníci tábora zabíjejí vězně a byl toho sám svědkem, ale nikterak se tomu nesnažil zabránit a dál dobrovolně v táboře pracoval, podílel se na realizaci společného plánu.¹²⁶

Po zvážení všech okolností dospěl soud k závěru, že bylo nemožné, aby o zločinech zde spáchaných obvinění nevěděli, ba i se bez vlastního vědomí a znalosti na nich nepodíleli jakoukoliv svou činností, byť přispívající pouze k chodu tábora. Ačkoliv obžalovaní pouze vykonávali svou práci, za kterou byli finančně ohodnoceni a samostatně se na vymýšlení společného plánu nepodíleli, podíleli se svými činy na jeho realizaci, kdy bez jejich aktivního přispění by cíle společného plánu nikdy nespěly k naplnění. Cílem soudu bylo pohnat před spravedlnost jednotlivce, kteří se svou činností podíleli na provozu takového zločineckého zařízení, jakým koncentrační tábor Mauthausen včetně jeho přidružených táborů, byl. Argumentace obhajoby, která se snažila popřít volní

¹²⁵ USA vs. Altfudisch, s. 70-73.

¹²⁶ USA vs. Kofler, s. 12-15.

prvek tím, že se jednalo o výkon práce, příkazy, které byly vydány v Berlíně, apod. byl shledán jako lichý a soud zkonstatoval, že „bylo nemožné, aby vládní, vojenský nebo civilní úředník, dozorce nebo civilní zaměstnanec koncentračního tábora Mauthausen, včetně jeho přidružených táborů, tento tábor řídil, byl v něm zaměstnán, nacházel se v něm a nebo v koncentračním táboře Mauthausen a jeho přidružených táborech pobýval kdykoli v průběhu jeho provozu, aniž by získal povědomí o zločinných praktikách a jednáních, která se zde uskutečňovala“¹²⁷ (překlad autorky) Soud tak dovedl, že už ze samotné podstaty tohoto tábora nebylo možné vyloučit *mens rea* jednotlivých obžalovaných. Zabýval se proto již jen vymezením konkrétních skutků, kterých se obžalovaní dopustili a stanovením trestu, který za ně příslušel.¹²⁸

¹²⁷ USA vs. Altfuldisch, s. 4.

„... that it was impossible for a governmental, military or civil official, a guard or civilian employee, of the Concentration Camp Mauthausen, combined with any or all of its by camps, to have been in control of, been employed in, or present in, or residing in, the aforesaid Concentration Camp mauthausen, combined with any or all of its by camps, at any time during its existence, without having acquired a definite knowledge of the criminal practices and activities therein existing.“

¹²⁸ USA vs. Altfuldisch, s. 4.

3 ZÁVĚRY SOUDU

V prvním mauthausenském procesu se soud zabýval činy celkem šedesát jedna obviněných, kdy padesát čtyři z nich bylo za své činy popraveno oběšením a sedm uvězněno na doživotí.¹²⁹ Ve věci druhého mauthausenského procesu se soud zabýval celkem jedenácti obžalovanými, kdy byli k popravě oběšením odsouzeni čtyři z nich, jeden uvězněn na doživotí, jeden odsouzen na dva roky odnětí svobody, další na tři roky odnětí svobody, jeden zproštěn obžaloby a tři obžalovaní, ale nesouzení. Z jakého důvodu k jejich nesouzení došlo, však odvolací soud však blíže nespecifikoval.¹³⁰

Po zhodnocení důkazů předložených k rukám soudu oběma stranami soud dospěl k závěru, že se obžalovaní podíleli na realizaci společného plánu, za což nesou odpovědnost. Soud zastával názor, že závěry, které v této věci učiní, budou nápomocny dalším soudním procesům, které se budou zločiny spáchanými v koncentračních táborech a jiných místech, kde probíhaly masové vraždy, zabývat.¹³¹

Ačkoliv soud uznal, že skutková zjištění nejsou vyčerpávající, jak by bylo v trestní věci žádoucí, stanovil, že vystihují ty nejrelevantnější body nutné k posouzení odpovědnosti jednotlivce za účast na společném plánu a jejich případná aprobeace do dalších věcí takto odstraní nutnost toho, aby se soudy v těchto věcech zabývali skutkovým vymezením a relevancí argumentace společného plánu. Tato idea dostala svého, jelikož další mauthausenské procesy odkazovaly na skutková zjištění provedená prvním mauthausenským procesem a jeho závěry převzaly, jakožto závěry matečného soudního procesu, čímž se odstranila nutnost duplicitního provádění některých druhů důkazů.¹³²

Soud dospěl k závěru, že „ ... okolnosti, podmínky a samotná povaha koncentračního tábora Mauthausen včetně jeho přidružených táborů, byly takové kriminální povahy, že způsobily, že každý jeden úředník, vládní, vojenský či civilní

¹²⁹ USA vs. Altfuldisch.

¹³⁰ USA vs. Kofler.

¹³¹ USA vs. Altfuldisch, s. 17-18.

¹³² Tamtéž.

a každý jeho zaměstnanec, ať už byl členem Waffen SS, Allgemeine SS, strážce nebo civilista, byl vinen a nesl trestní odpovědnost. ¹³³ (překlad autorky)

Soud tak shledal, že zločiny, které se na území tábora odehrály a byly doložené záznamy a svědectvími byly činy směřujícími k realizaci společného plánu vykonstruovaném vrchními nacistickými představiteli.

Ve svém závěru soud stanovil sankce vůči obžalovaným v závislosti na činech, kterých se dopustili a jejich trestní odpovědnosti, jelikož dovedl, že „ ... kdokoli ..., kdo jakýmkoli způsobem řídí nebo se jakýmkoliv způsobem podílí na provozu koncentračního tábora Mauthausen včetně jeho přidružených táborů, je vinen ze zločinu proti uznávaným zákonům, zvykům a praxi civilizovaných národů, duchu a literě zákonů a zvyklostí války a z tohoto důvodu je potrestán. “¹³⁴(překlad autorky)

Kromě těchto zjištění učinil soud i další zjištění relevantní i pro další soudy zabývající se obdobnou problematikou, když stanovil: „...

- (1) *že koncentrační tábor Mauthausen byl ve své podstatě zločineckým podnikem,*
- (2) *bylo nemožné, aby kdokoli byl v táboře zaměstnán nebo se v něm nacházel nezískal komplexní znalosti o zločinných praktikách, které zde byly prováděny a*
- (3) *každý zaměstnanec a úředník spojený s táborem, bez ohledu na tuto funkci, je vinen zločinem porušování válečných zákonů a zvyklostí.* ¹³⁵(překlad autorky)

¹³³ USA vs. Altfuldisch, s. 4.

„ ... the circumstances, conditions, and the very nature of the Concentration Camp Mauthausen, combined with any and all of its by-camps, was of such a criminal nature as to cause every official, governmental, military and civil, and every employee thereof, whether he ne a member of the Waffen SS, Allgemeine SS and guard, or civilian, to be culpably and criminally responsible. “

¹³⁴ USA vs. Altfuldisch, s. 4.

„ ... That any ... , in any way in control of or stationed at or engaged in the operation of the Concentration Camp Mauthausen, or any or all of its by-camps in any manner whatsoever, is guilty of a crime against the recognized laws, customs, and practices of civilized nations and the letter and spirit of the laws and usages of war, and by reason thereof is to be punished. “

¹³⁵ USA vs. Altfuldisch, s. 17.

„ ... (1) that the Mauthausen Concentration Camp was essentially a criminal enterprise,
(2) that it was impossible for anyone to be employed at or present in the camp without acquiring definite knowledge of the criminal practices,

Ačkoliv závěry soudu ve věci *Spojené státy americké vs. Hans Altfuldisch a další* byly převzaty pouze do dalších procesů zabývajících se zločiny spáchanými v tomto koncentračním táboře, lze usoudit, že jsou i nadále aktuální a stále aplikovatelné.

(3) that every employee and official connected with the camp, regardless of this capacity, is guilty of the crime of violating the laws and usages of war. “

ZÁVĚR

Koncept společného plánu v případě mauthausenského procesu sehrál klíčovou roli pro stanovení viny obžalovaných za zvěrstva, které byla v koncentračním táboře spáchaná. Společný plán odkazoval na všudypřítomný a systematický plán organizovaný nacistickými vůdci, kdy dílčím cílem bylo vyhlazení určitých skupin obyvatel, k čemuž byly zřízeny koncentrační a vyhlazovací tábory. Jedním z takových táborů byl i koncentrační tábor Mauthausen, včetně jeho přidružených táborů. V rámci společného plánu tyto instituce cílily na prosazování nacistické politiky, zabíjení, týrání a vyhlazování vězňů, kteří byli v táborech drženi.

Klíčovými prvky společného plánu byla znalost obžalovaných, že takový plán existuje, ale i jejich přispívání, ať už aktivní nebo pasivní formou, k jeho realizaci. Obžalovaní měli díky svým rolím a postavení znalosti o zvěrstvech, ke kterým v prostoru tábora docházelo a byli si vědomi systematickosti a zločinné funkce tábora.

Prostřednictvím mauthausenského procesu se soud, který proběhl v Dachau, snažil přimět k odpovědnosti za činy, které byly v koncentračním táboře spáchané, jednotlivce, kteří se nemuseli nutně podílet na formulaci nacistické ideologie, ale vykonáváním svého zaměstnání ji realizovaly.

Díky tomu, že soud stanovil, že koncentrační tábor byl už se své podstaty takovým zločineckým zařízením, že žádný ze zaměstnanců tohoto tábora nemohl tvrdit, že o zločinnosti tohoto místa neměl tušení, nesl takový zaměstnanec individuální odpovědnost za zločiny, které zde byly spáchány. Soud tak mohl pohnat před spravedlností i ty, kteří v rámci tábora „pouze vykonávali svou práci“, čímž ukázal, že není přípustné, aby byly takové činy, ke kterým za zdmi tábora docházelo, páčány a vinnými mohou být shledáni i ti, kteří se na samotném zformulování takovýchto plánů, jakým byl plán nacistických vůdců na vyhlazení určitých skupin obyvatel, nepodílejí, ale převádějí se prostřednictvím svého jednání v realitu.

Ačkoliv mauthausenskému procesu není věnována taková pozornost, jako známějšímu norimberskému procesu, není záhodno, aby upadl v zapomnění. Svými rozsudky výrazně přispěl k získání spravedlnosti a potrestání zločinů, které byly v koncentračním táboře spáchány. Kombinace americké justice a detailní dokumentace každodenních událostí, ke kterým v táboře docházelo je unikátní i z toho důvodu, že značnou část důkazních materiálů využitých během procesu tvoří svědectví bývalých vězňů. Výsledky obžalovaných přinesly vzhled do motivací a pohnutek, které obžalované vedly ke spáchání zločinů, za které byly ve světle společného plánu obžalovány.

I dnes lze shledat určité paralely mezi tím, jak na koncentrační tábor nahlíželi soudci řešící zločiny spáchané v koncentračním táboře Mauthausen a tím, jak se k takové problematice stavěl Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii, který byl v této diplomové práci rovněž zmíněn.

V mauthausenském procesu soudci výslovně stanovili, že koncentrační tábor byl už ze své podstaty zločineckým podnikem. Obdobně je tomu i v případě společného zločineckého podniku, tak, jak tato doktrína byla vymezena ve věci *Tadić*. Pokud bychom na mauthausenský proces nahlíželi pomocí závěrů tohoto soudu, jednalo by se o společný plán v systematické formě. Systematická forma by byla spatřována v tom, že by obžalovaní participovali na provozu takového zločineckého podniku, který by se vyznačoval institucionalizací, tedy na provozu koncentračního tábora. I v tomto případě by tak došlo ke stanovení individuální odpovědnosti osobám, které se podílely na provozu tohoto tábora, jako tomu bylo i v případě mauthausenského procesu.

Vymezení společného plánu a odpovědnosti jednotlivce za účast na něm, tak jak bylo provedeno prostřednictvím této diplomové práce, toto téma nevyčerpává. Na toto téma lze navázat hlubší analýzou této problematiky, která se může dotýkat i dalších historických procesů, které se s touto doktrínou musely vypořádat.

CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ

The concept of the common plan in the Mauthausen trial played a key role in determining the guilt of the defendants for the atrocities committed in the concentration camp. The common design referred to the pervasive and systematic plan organized by the Nazi leaders, whereby the partial aim was the extermination of certain groups of the population, for which concentration and extermination camps were set up. One of these camps was the Mauthausen concentration camp, including its associated camps. As part of a common design, these institutions aimed to enforce Nazi policies, killing, torturing and exterminating the prisoners held in the camps.

The key elements of the common design were the defendants' knowledge that such a plan existed, but also their contribution, whether active or passive, to its implementation. The defendants, by virtue of their roles and positions, had knowledge of the atrocities that occurred in the camp area and were aware of the systematic and criminal function of the camp.

Through the Mauthausen Trial, which took place at Dachau, the court sought to hold accountable for the acts committed in the concentration camp individuals who were not necessarily involved in the formulation of Nazi ideology, but who, through the exercise of their employment, implemented it.

Because the court determined that the concentration camp was by its very nature such a criminal establishment that no employee of the camp could claim that he had no knowledge of the criminality of the place, such employee was individually responsible for the crimes committed there. The Court was thus able to bring to justice even those who were 'merely doing their job' within the camp, thereby showing that it was not permissible for such acts as were committed behind the walls of the camp to be committed, and that those who were not involved in the actual formulation of such plans as those of the Nazi leaders for the extermination of certain groups of the population could be found guilty, but who, through their actions, translated them into reality.

Although the Mauthausen Trial has not received the same attention as the more famous Nuremberg Trial, it is not worthy of being forgotten. Its verdicts

contributed significantly to obtaining justice and punishing the crimes that were committed in the concentration camp. The combination of American justice and the detailed documentation of the daily events that occurred in the camp is also unique because much of the evidence used during the trial consists of testimony from former prisoners. The interviews of the defendants provided insight into the motivations and motivations that led the defendants to commit the crimes for which they were indicted in light of the common design.

Even today, one can find some parallels between how the concentration camp was viewed by the judges dealing with the crimes committed in the Mauthausen concentration camp and how the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, which has also been mentioned in this thesis, approached such issues.

In the Mauthausen trial, the judges explicitly determined that the concentration camp was by its very nature a criminal enterprise. Similarly, the joint criminal enterprise doctrine, as that doctrine was defined in *Tadić*. If one were to view the Mauthausen trial using the conclusions of this Court, it would be a common plan in systematic form. The systematic form would be seen in the defendants' participation in the operation of a criminal enterprise that would be characterized by institutionalization, that is, the operation of a concentration camp. In this case, too, individual responsibility would be imposed on those who participated in the operation of the camp, as was the case in the Mauthausen trial.

The definition of the common plan and the individual's responsibility to participate in it, as done through this thesis, does not exhaust the subject. This topic can be followed up with a more in-depth analysis of this issue, which may touch on other historical processes that have had to deal with this doctrine.

POUŽITÉ ZDROJE

Primární zdroje

1. Posudek a doporučení zástupce soudce pro válečné zločiny ve věci Spojené státy americké vs. Hans Altfuldisch a další ze dne 30. dubna 1947, sp. zn. 000.50.5.
2. Přezkum a doporučení ve věci Spojené státy americké vs. Arnold Damaschke ze dne 19. srpna 1947, sp. zn. 000-Mauthausen-4. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/mauthausen-gusen-war-crimes-trials>.
3. Přezkum a doporučení ve věci Spojené státy americké vs. Franz Kofler a další ze dne 18. dubna 1948, sp. zn. 000-50-5-23.
4. Přezkum řízení před obecným vojenským soudem ve věci Spojené státy americké vs. Martin Gottfried Weiss a další ze dne 13. prosince 1945.
5. Rozsudek Mezinárodního vojenského soudního dvora ve věci hlavních německých válečných zločinců ze dne 1. října 1946.
6. Rozsudek odvolacího senátu Mezinárodního trestního soudu pro bývalou Jugoslávii ve věci žalobce vs. Radislav Krstić ze dne 19. dubna 2004 sp. zn. IT-98-33-A.
7. Rozsudek odvolacího senátu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci žalobce vs. Duško Tadić ze dne 15. července 1999 sp. zn. IT-94-1-A.
8. Rozsudek odvolacího senátu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci žalobce vs. Milomir Stakić ze dne 22. března 2006, sp. zn. IT-97-24-A.
9. Rozsudek odvolacího senátu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci žalobce vs. Mirolad Krnojelac ze dne 17. září 2003, sp. zn. IT-97-25-A.

Sekundární zdroje

1. CARTER, Barry E., TRIMBLE, Phillip R. *International Law*. Aspen Publishers, 1999. ISBN: 0-7355-0043-6.
2. HUTCHINSON, Robert. *The Nuremberg Military Tribunals and „American Justice“*. The National WWII Museum, 2021 [cit. 27-03-2023] publikováno 18.září 2021 [online] Dostupné z: <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/american-justice-at-nuremberg-military-tribunals>.

3. IRMCT. *About the ICTY*. United Nations. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. [cit. 27-03-2024] [online] Dostupné z: <https://www.icty.org/en/about>.
4. JARDIM, Tomaz. *Mauthausenský proces: americká vojenská justice v Německu*. Historie (Academia). Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2336-0.
5. SCHABAS, William A. *The International Criminal Court. A Commentary on the Rome Statute*. London: Oxford University Press, 2016. ISBN: 978-0-19-873977-7.
6. STEPHENS, Pamela J. *Collective Criminality and Individual Responsibility: The Constraints of Interpretation*. Fordham International Law Journal, 2014, svazek 37, číslo 2, článek 4. [cit. 27-03-2024] [online] s. 510-511. Dostupné z: <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2331&context=ilj>.
7. VAN SLIEDREGT, Elies. *Joint Criminal Enterprise as a Pathway to Convicting Individuals for Genocide*. Oxford University Press, 2006. Journal of International Criminal Justice, 2007, svazek 5. doi:10.1093/jicj/mql042. [cit. 27-03-2024] [online] s. 185-186 Dostupné z: <https://core.ac.uk/download/pdf/15475974.pdf>.